

Det
Kongelige
Norske
Videnskabers
Selskab

HANS OLUFSEN NYSTEDS LEKSIKALSKE MANUSKRIFT

Norske innslag i ordsamlingar
frå om lag 1700

Skrifter nr. 1-2020

Arnold Dalen

DET
KONGELIGE
NORSKE
VIDENSKABERS
SELSKAB

Redaktør

Kristian Overskaug,
Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab,
Elvegata 17, 7012 Trondheim

Medredaktør

Merete Røskift
DKNVS

Redaksjonsråd

Medisin/Biologi	-	Helge Reinertsen
Kjemi/Geologi	-	Tore Prestvik
Fysikk/Matematikk	-	Helge Holden
Teknologi	-	Harald Øye
Filosofi/Religion/Psykologi	-	Peder Borgen
Historie/Samfunnsfag	-	Asbjørn Aase
Litteratur/Språk/Kunst	-	Jan Ragnar Hagland

Kommentarer til aksepterte manuskripter, bestilling av opptrykk,
abonnementer etc. skal sendes utgiver.

Hans Olufsen Nysteds leksikalske manuskript

Norske innslag i ordsamlingar
frå om lag 1700

Arnold Dalen

© DKNVS, Trondheim 2020

ISBN 978-82-93175-58-2 Trykk

ISBN 978-82-93175-59-9 Web

ISSN 0368-6310

Layout og produksjon: Skipnes Kommunikasjon AS

Det må ikke kopieres fra denne boka ut over det som er tillatt etter bestemmelserne i lov om opphavsrett til åndsverk og avtaler om kopiering inngått med Kopinor.

Hans Olufsen Nysteds leksikalske manuskript

Norske innslag i ordsamlingar frå om lag 1700

Arnold Dalen

Forord

I sluttan av 1600-talet sette oversekretæren i Danske Kancelli, Matthias Moth, i gang eit storstila og ambisiøst prosjekt med innsamling av ord som var i bruk innafor det danske riket. Det vart sendt brev til biskopane med oppmoding om å sende inn lister over særmerkte ord og uttrykk. Biskopane sendte oppmodinga vidare til prestane i bispedømma, og det resulterte i at det kom inn ein del meir eller mindre fyldig utfylte ordlister. Det var også ein del av dei norske prestane som sette opp slike lister. Hovudvekta i innsamlinga vart sjølvsagt lagt på dansk, men norske ord skulle også vera med. Norsk var i denne samanhengen sett på som ein avart av dansk, på line med jysk, fynsk og sjellandsk.¹ Ein del færøysk og til og med noko islandsk var omfatta av det store prosjektet. Tanken var at det innkomne materialet skulle gå inn i eit stort leksikalsk verk, og ein del av det norske materialet vart utnytta i Videnskabernes Selskabs Ordbog, der første bind kom ut i 1799 og omfatta bokstavane A-E. Denne ordboka vart først avslutta i 1905.

Ein av dei som sendte inn mest ordmateriale til Matthias Moth, var Hans Olufsen Nysted.² Han var fødd i Trondheim i 1664 og levde i denne byen til han var 18 år. Far hans, Oluf

¹ Skautrup 1947, s. 282ff.

² Op. cit., s. 284.

Hansen Nysted, var fødd på Lolland, men må ha kommi til Trondheim som barn³. Han var skipskaptein og dreiv nordlandshandel på Ofoten og hadde part i handelsstaden Liland⁴. Mor hans, Cathrine Christensdatter Sehested, var også av dansk slekt, men var fødd i Trondheim.

Hans Olufsen vart student frå Katedralskolen i Trondheim i 1681, og etter eit år som huslærar, reiste han til København for å studere til prest. Han tok teologisk embetseksamen i 1685 og vart i 1693 sokneprest i Løsning (nær Horsens) på Jylland. Året etter gifta han seg med enka til forgjengaren sin. Da kona hans døde i 1714, gifta han seg med ei anna presteenke. Ingen av dei to konene hadde barn, og Hans Olufsen fekk derfor solid økonomi. Det vart sagt om han at han "Havde ingen Børn, men des flere Penge."⁵ Han hadde altså god tid til å dyrke lærde studium, og spesielt særinteressene sine: språk og språkforskning på det nivået som denne vitkapsgreina låg på i samtidia.

Den danske folkloristen H. Grüner-Nielsen har gitt eit oversyn over innsendte bidrag til Moths innsamlingsarbeid i perioden 1697–1700. (Seinare bidrag blir til ein viss grad også vurdert.) Han gir denne karakteristikken av det som Nysted har levert: "Han har trods alle sine Snurrigheder været den lærdeste af Bidragsyderne. Ifølge Moths Liste fra 1699 har han udarbejdet Bogstaverne K S T til Karakteren "bonum" og U V til Karakteren "optimum"."⁶ Han seier vidare at "... Nysteds Arbejder fortjener Sprogforskernes Opmærksomhed, thi de enkelte Artikler er grundige og lærde og kan ofte være hele Afhandlinger, fyldt af Citater af danske og norske Mundheld."⁷ Nysted har tydelegvis arbeidd med dei samlingane han sendte til Moth, og det ligg føre fleire utkast, og til nokre av bokstavane fins det reinskrivne versjonar. Dei innsendte listene, både reinskrivne og utkast, finns no i Det kongelige Bibliotek i København, jf. oversyn s. 8.

I lista over manus som Nysted sendte inn til Matthias Moth, har eg registrert norske innslag, ord og uttrykk. Han har som regel markert dei norske innslaga med "N.O. [norsk ord], G.N.O. [gammalt norsk ord], *Norvagis/Norvegis, Norvagi dicunt*, i Norsk maal" o.l.

Dei listene som Hans Olufsen Nysted sendte inn til Matthias Moth, fortel ein del om det norske ordforrådet som han satt inne med, og det vil stort sett vera representativt for talemålet i Trondheim på 1660- og 1670-talet. No er det sjølv sagt berre eit avgrensa utval av dialektord som er representert. Hovuvekta med dei innsendte listene låg ikkje på norsk talemål, og dei norske innslaga kjem som tillegg og samanlikning med opplysningar om

³ Søster hans, Anne Hansdatter Nysted, var fødd i Trondheim i 1645 (d. 1711 i Trondenes (<http://siec.winnem/nSchjeld.htm>). Far til Oluf eller Ole Hansen må derfor ha etablert seg i byen før 1645.

⁴ Berg 1951, s. 221 og 323.

⁵ Wiberg 1870, s. 357.

⁶ Grüner-Nielsen 1939, s.126.

⁷ Op. cit. s. 127.

ulike variantar av dansk der Nysted finn dette interessant. Likevel kan det fortelje ein del om former og ordforråd som Nysted satt inne med, og indirekte om bytalemålet i Trondheim i perioden frå siste delen av 1660-åra til 1682 då han reiste frå byen.

Reformforslag og opplysningar om talemålet i Trondheim

Det fins eit seinare arbeid frå Nysteds hand, som gir meir presis kunnskap om bytalemålet. I 1727 sendte han inn til kong Frederik IV eit større manuskript med forslag til reform av dansk ortografi og grammatikk. Dette manuskriptet er utan forfattarnamn, men Caroline C. Henriksen, som i 1976 publiserte ei kommentert utgåve av arbeidet⁸, og Aage Hansen tidlegare⁹, har begge konkludert med at det må vera Hans Olufsen Nysted som står bak. På grunn av manglande kjennskap til særtrekk ved norske talemål har Caroline Henriksen ikkje behandla det relativt omfattande norskspråklege materialet som fins i dette manuskriptet. Det har til gjengjeld vori det viktigaste grunnlaget for fleire artiklar eg har skrivi om talemålet i Trondheim på 1600-talet¹⁰.

I forslaget til ortografisk reform i dansk innfører Nysted fleire endringar i skrivekonvensjonane. I staden for vokalen *aa* vil han innføre gresk omega: ω; han noterer lang vokal med aksent etter vokalen: *sto'r, ba'rn*; kort vokal blir markert med aksent etter ettervokalisk konsonant eller konsonantgruppe: *sot', pind'*; bortfallen konsonant eller forkorta form blir markert med ^: *be^r* (= beder), *gi'^er* (= giver), *nω'^t* (= noget). I etterfølgjande eksempel frå Nysteds manuskript frå 1727 har eg skrivi om til vanleg norsk ortografi: ω = å; aksent etter vok. = lang vok. (*sto'r* = stor, *ba'rn* = barn); aksent etter ettervokalisk kons. el. kons.gruppe = kort vok. (*sot'* = sott, *pind'* = pind). Eg har sett bort frå bortfallen konsonant eller forkorta former i dansk ortografi.

Eit viktig forslag i den ortografiske reforma var at det må vera talemålet, som bør ligge til grunn for skriftforma, og ikkje omvendt: "som talen er et språgs orrigenal, men skriften ligeså samme orrigenals koppi". Lenger ut i manuskriptet blir det presisert at "ti talen er språget muntlig, åg skriften er det samme muntlige språg skriftlig"¹¹. For dansk var det uttalen i København som Nysted meinte skulle vera normgivande.

I reformforslaget fins det, i tillegg til eksempel frå dansk, ei mengd samanlikningar med det han kallar "medspråg" og "meddielekter", og til dei er rekna jysk, fynsk, skånsk og andre språk og dialektar som Nysted har kjennskap til. Til medspråka hører da også norsk. Han gjer merksam på at "det Norske språg som her inføris er Trunhjemsk", og han

⁸ Henriksen, Caroline C. 1976.

⁹ Hansen, Aage 1942.

¹⁰ Sjå bl.a. Dalen, Arnold 1993, 1998, 2006 og 2008 Jf. lista over kjelder, s. 54.

¹¹ Henriksen, Caroline C. s. 370.

grunngir dette valet med ”som Trunhjem har vært de Norske Kongers gamle Kongesæde, hvor hele hoffet og tillige kernen av folket gjerne fantdes, så kunde man synes med nǎn grund at ville slutte, at i Trunhjem torde den beste levning av det Norske språg findes”¹².

Med grunnlag i den langt på veg lydrette gjengivinga av talemålet i Trondheim, dvs. det talemålet Nysted sjølv brukte i oppveksten i 1660–70-åra, har ein kunna fastslå at bymålet den gongen var ein forenkla trøndersk dialekt, med ordformer som stadig er å finne i moderne folkeleg trondheimsål, bl.a. typiske bymålsformer som *kvær*, *alein*, *lætt*, *æit hjært*, *æit ste*. I bymålet er det også apokope i infinitiv av verb og i ubestemt form av svake feminina med lang førstestaving (å *flyt*, å *arv*, å *smør*, *æi hæks*, *æi katt*, *æi kråk*). Det ser ut til at det også i ubestemt form av svake maskulina med lang førstestaving har vori apokope (æin *bon*, æin *mårn*, æin *skol* osv.), mens dagens bymål har endinga –e i denne kategorien (*bone*, *måne*, *skole* osv.). Jamvektsystemet viser *a*-ending i verb (*værra*, *kåmma* osv.) og i svake maskulina (æin *haga*, æin *dråppa* osv.). Svake jamvektsfeminina er utgått frå gammalnorsk nominativsform og endar også på –a (æi *vækka*, æi *kånnna*), mens dialektane i bygdene rundt byen bl.a. på Strinda, Byneset og i Malvik har oblik kasus, truleg først og fremst akusativ og dativ, som utgangspunkt: *vukku*, *tjurru*, *sunnu*. Her viser jamvektsystemet samsvar med målet på Sør-Fosen som har tilsvarende former. Bymålet manglar trykklett å i endestaving i ord som: *mårra*, m., *nåkka*, pron., *bonat*, adj., *røkat*, adj., der nabobygdene har former som *mårrå*, *nåkkå*, *bonåt*, *røykåt*. I stilling framfor –m er å-en bevart, til dels i former der bygdemåla har a: *mellåm*, prep., *grusåm*, adj. (I trønderske bygdemål er dette suffikset –sam: *slitsam*, *langsam* osv.) I motsetning til bygdemåla har vi ikkje palatalisering av –g og –k i bøyingsformer. Bymålet unngår denne vekslinga og det heiter både *bæk* og *bækken*, *bok* og *boka*, til og med *væg* og *vægen*, ikkje *bæk* og *bækjen/bekkjen*, *bok* og *bokja*, *væg* og *vægjen/veien*. I bestemt form fleirtal av nøytrumssubstantiv er endinga –an: *husan*, *æggan*, *takan* osv. alt på Nysteds tid, mens bygdemåla stort sett har endinga –a (*husa*, *taka*) i denne kategorien¹³.

Elles finn vi mange former som vi i seinare tid kjenner frå bygdemål i landsdelen, slike som *vatten*, *båtten*, *namn*, *omn*, *æit kne*, *æit ban* og *bånnan min*, *frukåst*, ikkje dagens bymålsformer *vannj*, *bunnj* eller *bonnj*, *navn*, *åvn*, *knæ*, *barn* og *barnan min*, namn på vekerdagar som *Syinda*, *Månda*, *Tisda*, ikkje *sønndag*, *manndag*, *tirsdag* o.fl. Samtidig er det eit klart bymål med bl.a. dei forenklingane som eg har nemnt. Det er eit bymål som enno ser ut til vera utan særleg påverknad frå skriftmålpregatalemål. Den typen innslag ser for alvor ut til å komma først på eit seinare tidspunkt. Sjølv om det i den tida fans opplæring i dansk, i alle fall for somme grupper av folket, bl.a. på såkalla ”Verkhuus”, ”Fattighuus” eller ”Børnehuus” alt frå 1600-talet¹⁴, men ein meir omfattande skriftmålpåverknad kjem

¹² Op. cit. s. 583.

¹³ I dagens trønderske bygdemål er –an-endinga på frammarsj.

¹⁴ Supphellen 1997 s. 145ff.

truleg først i samanheng med systematisk opplæring gjennom skolen, som kom i gang i tida etter innføringa av obligatorisk konfirmasjon i 1736. Dei få som før den tida fekk si opplæring gjennom Katedralskolen i Trondheim, der Nysted tok studenteksamen i 1681, og der det viktigaste språket var latin, hadde lite påverknadskraft til at danske ord og former blir tatt opp i dialekten. Dansk hadde heller inga fast skrift- eller talemålsnorm på 1600-talet¹⁵. Kanskje er det derfor at det er først i siste halvdel av 1700-talet at ei høgstatusnorm, den såkalla ”fintrøndersken”, veks fram i Trondheim, og da kan det ha samanheng med utviklinga av ei fastare dansk skriftnorm og meir allmenn skolegang.

Norske ord sendt til Matthias Moth

Det materialet som eg har plukka fram frå dei samlingane som Nysted sendte inn til Matthias Moth, er av ein annan karakter. For det første skriv det seg frå tida før han begynte å arbeide med reform av dansk ortografi, og i det innsendte manuskriptet frå 1727 derfor hadde meir lydrett skrivemåte også av det norske materialet. For det andre prøver han i Moth-manuskripta å tilpasse norske ord til rådande dansk skrifttradisjon. Eit slåande eksempel er ordet for fuglen *terne* som har fått skrivemåten *tende*. Ettervokalisk konsonantsamansetning <nn> og <nd> fans i dansk som palatalisert *nŋj* som begge vart skrivne <nd>¹⁶, og trøndersk *nŋj* fekk da same skrivemåten. Samtidig er Nysted klar over den trønderske apokopen, og dermed blir uttalen *tenŋj* heilt logisk gjengitt i skriftforma *tende*.

Blant dei orda som er oppførte i Nysteds lister, er det fleire som har direkte tilknyting til Trondheim. Det gjeld stadnamn som *Kalvskind*, *Lejrfos*, *Brat-ør i Tronhjem*. Direkte tilvising til byen har vi eksempel på når han nemner *De Trunhjemske Sild*, og det same gjeld når det står *I Trundhjem bliver en Hollænder overalt kaldet en Skrabskæl* – med latinsk forklaring på fenomenet.

Kjennskapen til *Lille Fosen* (Kristiansund) og *Store Fosen* (Storfosna på Ørlandet), *Hult-aas* – kanskje garden Holtås i Skogn – og *Gjeving-aas* i Lånke har tydeleg samanheng med Nysteds geografiske lokalkunnskap.

Andre ord som *Grej* (*Ved grej (et) meanis og i Norsk maal nu et Hestetøj, nu det Hængsel hvorudi ens buxer hænger*) kan på geografisk grunnlag avgrensas. Både ”grei(e)” om seletøy og ”boksgrei(e)” om buksesele har særleg nordleg utbreiing, nemleg i Trøndelag, på Nordmøre, i Nord-Østerdalen og Nord-Norge. Det går også inn i Jämtland, Härjedalen

¹⁵ Jf. Iversen 1921.

¹⁶ Skautrup s. 345.

og Helsingland, og truleg er Trondheim sentret for utbreiinga av nemningane¹⁷. Forma *Bagshylle* ”baksthelle” er geografisk avgrensa til Trøndelag og Nordmøre. *Hav-gulu* er eit vêrfenomen som Nysted kjenner frå Trondheim, og jamningsforma kan også godt vera frå byen, jf. former med jamning på *u-u* som *uddu* ”ide, bakevje”, *gnuttu* ”gnite, noko smått”, *skjurru* ”skjere, sigd”, *turru* ”tvare”, *skjuttu* ”skite, diaré” som er notert også i nyare bymål.

Ved verbet *at snaarcksovo*, med full utjamning å-å, er det direkte tilvising til ”*Nidrosientibus*”, dvs. trøndersk.

Far til Hans Olufsen Nysted, Oluf Hansen Nysted, var som nemnt skipskaptein og dreiv handel i Nord-Norge. Forklaringa på ordet *Haasætter* om ”*den ... som tillige med jagtens ejermand farer med og har gods inde til og fra Nordlandenene ...*”, kan vise direkte til handelsverksemda til faren. Det er heller ikkje usannsynleg at han også kan ha vori med faren på nordlandsferd. Dette kan vera forklaringa på det fins så mange ord og uttrykk med tilknyting til båtar, sjø og fiske i samlingane frå Nysted. Eksempel på slike ord er *femring*, *Sexring*, *Otring*, *Aarepind*, -*told*, *aareskiffter*, *Kejp*, *Skot*, *Vog/Vaag* o.fl. Eit så spesielt ord som *Smit*, dvs. ”smitt”, som tyder ”festeband i fremste nedkanten av råseggl”¹⁸ og er vesentleg utbreidd i Trøndelag og Nord-Norge, viser inngående kjennskap til detaljar på jektsegl. Det er forklart som *linea Vensoria*, dvs. ”tverrband”.

Ord for fiskeslag er *Agnet*, *Haabrand eller Haamær*, *Haakjerring*, *Lage seu Lake*, *Sej*, *Sig* ”sik”, *Skrej*, *Uer*, *Aal*, *Ackertrold* ”kråkebolle”. Ord som er direkte knytt til fangst, er *Varp* og *Laxe-varp*, *Drættet*, *Agn*, *agnsax*, *agnhold*; til behandling av fisk hører *ganne* (...) *Sild*, *Haa* ”håv”, og fiskeretten *Kams* er forklart som ”*et slags fylding i fiskehoved*”. Dei ulike slaga av skjel som er nemnt, *Ko-*, *Søv-*, *geed-*, *Krageskæl* er også kjent langs kysten og i fjordane nordafjells. Fenomenet *gjøffjere/gøeffjere* og *gjømaaned* ”*gjømånad*” eller ”*gjømåne*” er det knytt ei opplysning om skjel til: *thi da ere skælfisk størst og mest mad udi*.

Eit anna moment som styrker teorien om den direkte kontakten med Nord-Norge, er dei mange tilvisingane til fenomen som gjeld samar. I fleire samanhengar blir det referert til ”*Finner og Lapper*”. ”Finn” var det vanlege nemnninga for ’same’ nordafjells, mens ”lapp” først og fremst var det svenske ordet¹⁹. Det kan ligge ein slik distinksjon mellom to grupper av samer i Nysteds terminologi. Eksempel på denne omtalen har ein ved mannsnamn som *Anngrim*, *Asgrim*, *Grim*, som alle blir sagt er ”*endnu brugeligt bland Finner og Lapper*”, og under *Bjørn-Vise* blir det referert til desse folkegruppene: ”*som*

¹⁷ Dalen 2008, ss. 234f.

¹⁸ Opplysningsar om utbreiing i NO.

¹⁹ Jf. **Finn** i NHL, s. 88.

sjungis af de Norske Lapper og Finder”. Om *gan, gand (en)* blir det lagt til: ”*som finder og lapper sigis at bruge*”, og *En Gand-finn* blir ført opp som omgrep. *Ski* blir definert som ”*et slags skridskoe eller et langt, fladt og glat stöcke træ, hvorpaa Lapper og Finner ... kand i kort tid løbe en lang vej oven paa Sneen*”. Den nære kontakten med samar, både norske og svenske, er det sannsynleg at han har erfaring med fra handelsstaden Liland i Ofoten.

Merknaden om bruken av *junge ’bordkniv’ in ultimo septentrione* og kjennskapen til marknaden i Varanger er tilleggsindisnia på tilknytinga til Nord-Norge.

Samling av norske ord sendt inn til Matthias Moth

Utskrivne frå manus i Det kgl. Bibliotek, København, i 1992 og 1993,
sjå liste med forkortingar s. 54.

Språklege konklusjonar

Bortsett frå utvalet av regionalt avgrensa ord og personnamn, er det ein del andre språklege konklusjonar vi kan trekke av dei norske orda som førekjem i Nysted-samlinga. Da må vi vera klar over at, i motsetnad til dei norske innslaga i reformforslaget frå 1727, prøver Nysted i listene innsendt til Matthias Moth til ein viss grad å tilpasse ortografi til dansk skrivemåte. Det er likevel ein del språklege konklusjonar om bytalemålet som ein kan dra også av dette materialet.

Dialekten i Trondheim hadde den gongen, som seinare, apokope i fleire kategoriar. Det gjaldt ved infinitiv av verb, med unntak av jamvektsverb, og i preteritum av e-verb, men den siste kategorien er det ingen eksempel på i dei dansktilpassa norske eksempla. Ved svake substantiv som ikkje er vanlege i dansk, er det for enkelte ord berre ført opp apokoperte former som feminina *blind-kjúck*, *Bry*, *Budej*, *goup*, *kæs*, *Skodd* o.fl. I andre tilfelle ser vi at Nysted er i tvil om det skal vera ending -e eller ikkje. Der blir det ført opp alternative former. Det gjeld feminina som *Blaas*/ *Blaase*, *Bum/bumme*, *Byrd/Byrde*, *en førck/førkje*, *gam/gamme*, *gent/gente*, *Spov*/ *Spove*, *Skejt/Skejte* o.fl. Det mest overraskande er at det også gjeld svake maskulina som *Bams/Bamse*, *Jung/Junge*, og i noen samansette ord som *gragalt*, *Hugstab* og *Aarepind* er det berre oppført forkorta former. Det underbygger teorien om at også svake maskulina var apokoperte i bymålet på 1600-talet²⁰.

Det er elles få andre konklusjonar som vi kan dra om talemålet i Trondheim av denne samlinga. Eit bevis for tjukk l av gammal *rð* har ein ved vekslinga *Skjerring* vel *Skjelling*, der det truleg fans både ”sjæling” og ”sjæring” i dialekten. Palatal *dd* er direkte markert (s.37) ved opplysningsa om ordet ’skodde’: ”o *qvasi inclinante in aai, q.d. Skaaid...*”, og *nnj* er det truleg som ligg til grunn for skrivemåten *indqvan* og likeins *Tende* ”terne”, som alt er omtala. *Kv-* for dansk *hv-* i framlyd er nemnt i samlinga under *qvid som snee* og *qedsteen*. Det er nemnt noen namn med jamning på *u-u*: *Gulu* (*et qvindenavn*), *Gurru* (*nomen mulieris*), og substantivet *hav-gulu*. Desse orda går inn i ei lita gruppe med denne jamningsforma som er notert i bymålet

²⁰ Dalen 2008, ss 122-124.

i nyare tid²¹. Bakgrunnen for mannsnamnet *Haake* er truleg uttaleforma "Håkkå" eller "Håkka" som er trøndersk utgåve av "Håkon", og *snaarckovo* (*Nidrosientibus at ryte i Søvne*) har full utjamning på å-å. Det kan vera ei form som Nysted har hørt i nabobygdene, f. eks. på Strinda, i Malvik eller på Byneset, der jamningstypen å-å var vanleg slik som i størsteparten av området sør og til dels nord for fjorden. I tillegg er det eitt eksempel på eit syntaktisk særmerke, garpegenitiv, i *Adam sine børn*. Denne konstruksjonen fans tydelegvis alt på 1600-hundretalet.

I den reint leksikalske registreringa er det ingen merknader der det fins belegg innafor eitt eller fleire tydingar i Norsk Ordbok. Sjølvे opplagsforma som er den same som i Norsk Ordbok, er der bevis nok og fortel samtidig ein del om Nysteds språklege kompetanse. Ved fleire av orda er det kommentar på enkelte former eller tydingar som ikkje er belagt i dette ordboksverket. Det kan ha samanheng med at vedkommande form eller tyding har kommi bort eller ikkje finns i nyare norske dialekttoppskrifter.

Forkortinger i Nysteds manuskript:

G.N.O. = gammalt norsk ord,

N.O. = norsk ord,

e.g. = *exempli gratia* for eksempel,

h.e. = *hic est* det er,

q.d. = *quasi dicat* eller *quasi dictum* med andre ord,

qbusdam = *quibusdam* ein viss (eint.), nokre, einskilde (flt.),

qmodo = *quomodo* liksom, akkurat som,

sc. = *scilicet* nemleg,

v.q. = *vide quod* sjå for eksempel.

Ofte forekommande latinske ord:

alias, aliis med anna/andre (ord),

conf. jamfør,

forsan kan hende, kanskje,

hinc herav, av dette,

rectius rettare,

seu eller,

uti kanskje,

vel eller,

vide sjå,

vulgo folkeleg.

²¹ Op. cit. s 122.

Manuskripta er skrivne på doble folioark, med arknummer øvst på høgre side.
 Forkortigar: v. = venstre side , h. = høgre side.

Ord etter / er oppslagsord som i manuskriptet er skrivne under eit anna.

Ord og setningar som står mellom / ... /, er skrivne over eit anna ord eller ei anna setning på lina.

Ord eller setningar som står mellom < ... >, er overstrokne i manuskriptet.

Oppslagsorda er stort sett i samsvar med formene i **Norsk Ordbok** (forkorta til NO), stadnamn med **Norsk stadnamnleksikon** (redigert av Jørn Sandnes og Ola Stemshaug, 4. utgåva, Oslo 1997, forkorta NSL) og personnamn med **Norsk personnamnleksikon** (redigert av Ola Stemshaug). Oslo 1982.

Når ikkje anna er opplyst, er geografisk oversyn over utbreiing av ord i samsvar med opplysningar i Norsk Ordbok.

-a, best.art.f. Den Norske Dialect (ligesom den Svenske) ender mange ord på a i stæden for e eller en. f.e. æra, dørra, kua, gryta (B 2 v.)²²

agn, n. Ang²³ & *per metathesis* [ved metatese, omkasting] Agn (et) er madning paa angel eller fiskekrog. (B 37 v.)

Agnes, kvn. Agnét eller Agnéte, i Norsk maal Agnis, et qvindenavn,... (B 23 v.)
 Agnet, Norv. agnis qvindenavn. (E 8 v.)

agnete, f. Agnét (en) plur. agneter ere i Norsk maal Smaa Øreter
Item agnet, pl. agneter Norv. smaa Øreter, *Auratæ minores* [små auratæ] (E 8 v.)²⁴

agnhold, n. agnhold (et, ...) er den skarpe hage paa en fiskekrog. (B 37 v.)
 agnhold (et) *sc.* den skarpe hage på fiskerkrog; ... (E 14 v.)

agnsaks, f. agnsax (en), *culter, qvo esca abscinditur* [kniv som agn blir skore av med].
 (B 37 v.)
 angasax *vel* agnsax *sc. culter, qvo esca abscinditur.* (E 14 v.)

²² Vi merkar oss at forma *dørra* med kort vokal er i samsvar også med dagens uttale i Trondheim.

²³ Denne oppslagsforma står truleg for uttalen *angn*.

²⁴ Ordet *agnete* 'småaure' har nordleg utbreiing, frå Innherad og Fosen til Helgeland. Nysted ser ut til å identifisere "aure" med *aurata* som er ein brasmeefisk, fransk: dorade.

Akershus, stn. Aggershus, er et Slottet ved Christiania i Norge, saa kaldet af den Kirckebye Aggers, som ligger der Norden-for... (E 11 v.)

akker, n. Ancker, Skibs-ancker, *Norvagis* < *Norvegis* > Acker (et ...) hvorved et skib holdis fast. Varp-ancker *vide* Varpe (at) (B 35 v.)²⁵

akker-troll, n. Ackertrolde (et. N.O.) er en heslig fisk, som bag til ligner et ancker, *forsan piscis Ancorage cuius meminit Cassiodorus* [kanskje fisken Anchorage som Cassidorus har nemnt] (B 35 v.)

acker (et) -trolde (et) N.O. *vide* ancker (et) (E 6 v.)

Ackertrolde (N.O. en hæslig fisk som bag til ligner et ancker, *ancorago*, *Cassiod*) (E 14 v.)²⁶

Alfred, mn. Alfred, Alfrik (*forsan* Alph og Erik i eet Navn, *q.d.* Alph Eriksson; *uti* Alarik, Gunderik & c. *conf.* Gunde, et Mandenavn) ere Mands navne i Norrige (...) (B 28 v.)

Alfred, Alfrick (*forsan* Alph og Erick i et navn, *q.d.* Alph Erickssøn, *qmodo* Alarick, Gunderick & c. Mands Navne i Norge. (E 12 v.)²⁷

ambod, n. Ambod eller Ambud (et) er i gammelt maal redskab, verktøy, f.e. ambodløs mand er haandeløs... Ved Ambod i Brogen meenis en Mands lønlige Lem (...) *Membrum viri genitalis. Virilia, ium* [mannleg kjønnslem]. (B 32 v.)

Ambod, ambud (et) *sc.* redskab, verktøj. *hinc* ambodsløs (adj) mand, *cui defunct organa seu arma fabrilia* [som manglar utstyr eller handverksreiskap]. Ved en Mands ambod i brogen meenis hans lønlige Lem (*Membrum viri genitale*). (E 13 v.)

Andbod *sc.* ald brugelig boeskab, *utensilia* [utstyr, verkty] (E 110 v.)

Amund, mn. Amund eller Aamund eller Emund, et mandenavn (*uti* Gudmund, Assmund) brugeligt i Norge. (B 34 v.)

Amund (*seu* Omund, *uti* Gudmund, Assmund) er et mands navn, endnu brugeligt i Norge. (C 149 h.)

Amund Aamund *vel* Emund, et Mandnavn (*qmodo* Asmund, Gudmund) brugeligt i Norge. (E 14 v.)

andor, m. Ander (en) plur andrer er i Norsk og Islandsk maal Ski, hvorpaas løbis paa Snee (af det Islandske ord andra *sc. vagari*) (B 3 h.)²⁸

ander (en. af det Islandske ord andra *sc. vagari* [gå, vandre]) (E 14 v.)

²⁵ Den assimilerte forma av *anker*, norr. *Akkeri*, er også notert i Jacob Laugesen Borch Ordsamling fraa Bø i Vesteraalen. 1698 s. 11: "Dregg: it lidet Acker med 3-4-5 Kloer af Jern,...".

²⁶ = *akkars*, *akker-troll* eller *akkars-troll* er ikke registrert i NO. Aasen 1873 har "ankartroll, n. Sprutte, Polyp (= Akkar). Nordl."

²⁷ Alfred er egl. frå engelsk, Alfri(c)k er ikke belagt i norsk.

²⁸ andor o.l. er i vår tid brukt som generelt ord for 'ski' vesentleg i Nordland, jf. Dalen 1997, s. 109f.

-anger, stn. Anger er i gammelt Norsk maal egn og stæd, hvor folcket boer, bruger næring, har agre og enge (...)²⁹. I Norge findis og nævnis Ejd-anger, Hard-anger, Harjanger, Leckanger, Lev-anger. Den Stad Stavanger. Fast inderst i Sognefjorden laa fordum en Kjøbstad, som heed Kaup-anger (B 38 v.)
 anger, i gammelt Norsk maal egn, Stæd hvor folck boer og bruger næring, f.e. i Norge findis Ejd- Hard- Leck- Lev-anger. Den Stad Stavanger. Inderst i Sognefjorden laa fordum den Stad Kaup-anger. Det ferske Vand Tarv-anger i Listerleden. (E 15 v.)

Arendal, stn. Arndal, et Toldstæd og Laddestæd i Norge. (B 45 v.)
 Arndal (et Laddestæd og Toldstæd i Norge) (E 17 v.)

Arnfinn, mn. Andfind, et Mandsnavn. (B 37 h.)

Arnfind, *hodie* [i dag] Anfind *vel* Andfind (...) et Mandsnavn endnu brugeligt i Norge. (B 45 v.)

Andfind er en Mands Navn endnu brugeligt i Norge. (C 147 v.)

Arndal ... -find (*hodie* Anfind, Andfind, p.y. O³⁰) -grim (E 17 v.)

Arngrim, mn. grime ... Grim .. ja endog fordum blev til et Mandnavn (...) endnu brugeligt bland Finner og Lapper ... Arngrim, Asgrim (E 90 v.)
 Arndal ... -find (*hodie* Anfind, Andfind, p.7 O) -grim (E 17 v.)
 Arngrim, Asgrim (*q.d.* guddommelig Ulv)... (E 195 v.)

Asbjørn, mn. Asbjørn, *alias* Asbjern, Asbern, Esbern, *vulgo* Æsben *vel* Esben, et gammeldags mandenavn. (B 48 v.)

Asbjørn (maa skee det samme som Esben) er en mands Navn brugeligt i Norge, og var taget af det gamle ord As *h.e.* Gud, guddommelig, ligesom Asgrim, Aslak, Asmund, *q.d.* guddommelig Ulv, tjenere, mund. (C 151h.)

Asgaut, mn. Asgut, *alias* Asgaut, Asgout, et fordumsdags mandenavn, endnu brugeligt i Norge, *q.d.* Guds dreng eller tjener. f.e. Blant de Norske Bispe nævnis Bisp Asgut i Oslo. (B 48 v.)

Asgrim, Asgût (*aliis* Asgaût -gout) er Mændnavn, endnu brugelige i Norge. (E 18 h.)³¹

Asgrim, mn. Asgrim, et mandenavn, endnu gængs i Norge, f.e. Asgrim Skald er navnkundig. (B 48 v.)

grime ... Grim .. ja endog fordum blev til et Mandnavn (...) endnu brugeligt bland Finner

²⁹ Sjå drøftinga av opphavet til *anger i NSL.

³⁰ y-en kan også vera eit forkorta 7-tal i gotisk skrift og står her for ”Peder Syv: Ordsprog”.

³¹ Asgaut skal ha vori den første biskopen i Oslo, ca. 1050/75. Namnet er samansett av ás + gaut ”mann frå Götaland”

og Lapper ... Arngrim, Asgrim (E 90 v.)

Asgrim er en Mands Navn brugeligt i Norge, heldst blant Lapper og Finder. (C 151 h.)

Asgrim, Asgût (*aliis* Asgaût -gout) er Mændnavn, endnu brugelige i Norge. (E 18 h.)

Arngrim, Asgrim (*q.d.* guddommelig Ulv)... (E 195 v.)

Aslak, mn. Aslak (...) et gammeldags mandenavn, endnu brugeligt i Norge. f.e. blant de Norske Biscoper i Oslo nævnis Aslak. (B 49 v.)

Asbjørn (maa skee det samme som Esben) er en mands Navn brugeligt i Norge, og var taget af det gamle ord As *h.e.* Gud, guddommelig, ligesom Asgrim, Aslak, Asmund, *q.d.* guddommelig Ulv, tjenere, mund. (C 151 h.)

Asmund, mn. Amund eller Aamund eller Emund, et mandenavn (*uti* Gudmund, Assmund) brugeligt i Norge. (B 34 v.)

Amund (*seu* Omund, *uti* Gudmund, Assmund) er et mands navn, endnu brugeligt i Norge. (C 149 h.)

Asbjørn (maa skee det samme som Esben) er en mands Navn brugeligt i Norge, og var taget af det gamle ord As *h.e.* Gud, guddommelig, ligesom Asgrim, Aslak, Asmund, *q.d.* guddommelig Ulv, tjenere, mund. (C 151 h.)

Astrid, kvn. Astrid vel Astri, et gammeldags qvindenavn, endnu brugeligt i Norge. (B 50 v.)

Astri er et qvindenavn brugeligt i Norge (C 152 v.)

Astri, Astrid, et gammeldags qvindenavn (thi saa heed S. Olavs Dronning) endnu brugeligt i Norge. (E 18 v.)

atter-bod, n. *Norvagis* atterbud (E 46 v.)

attut, adv. [Sjå **attved**.]

attved, prep., adv. at ud, at ved (*in lingva Norvegica* [i norsk språk]) *vide* Aven (adj. & adv.). (B 49 h.)

I Norsk dialect sigis at ved *sc.* bagved. at ud (*pro* avert ud) *sc.* bag ud (B 52 v.)

Norvagi dicunt [nordmenn seier] at ud (*pro* avert ud), at ved *sc.* bag ud, bag ved,.. (E19 v.)

Auden, mn. Sjå **Odin**.

avbakleg, adj. Afbagelig -en (adj & adv) *vide* Bag (adj) (B 19 h.)

afbagelig (*forsan rectius* adbagelig) -en (adj, adv) *Præposterus -rè* [bakvendt] (E 22 v.)

I. **bakke**, m. Knivsbag (*Norvegis* backe) (B 61 v.).

Bag (*Norv.* back, backe) paa Kniv, Knivsback -bag. (E 22 v.)

II. bakke, m. Banke (en, *Norvagis ut & aliis* [også og ulikt] en Bakke...). ... Særlige talemaader: Holla, her er bakker i Søen. Hand meener at hand er Karl i Bakken (siger de Norske) (C 154 h.)

bakst-hylle, f. ..., Bagshylle (N.O. hvorpaas fladbrød bagis) (E 22 v.)³²

Balderrune (barneleik) Balderrune er en juleleeg, som skeer ved hug og Slag paa dens ryg, som i julestuen har forseet sig (ligesom Balder slog Rune for hans hustrois skyld), og imidlertid bliver der sjunget saaledis: Balder Rune og hans Viv, de ypped dem en grote Kiv; grote Kiv i Tune, der slog Balder Rune. Ni slag ville vi slaa, dermed ville vi hjem gaa. 1.2.3.4.5. der gick end ingin af os hjem. 6.7.8. og dertil ni, dermed siger vi denne ryg fri. p. y pr. 166³³. De Norske sjunger saaledis: Balder, Balder Rune, smecke, smecke Tune; der gaaer en gris i vor gaard & c. (B 64 v.)

ball, m. Mands nosser kaldis i Norge bolde vel bolder, hvoraf en, som ved et skrev eller spring eller Stød hår skadet sine punge, sigis at have Skreckbolder (*forsan rectius Streckbolder*). (E 36 h.)

bamse, m. Bams *vel* Bamse (en) er i Norsk maal en bjørn. L. *Ursus*, ... *Item* : Han er en tyk og feed Bams. Bamsing (en. Pop.³⁴ p.5) *Ursa* [binne].

Bamse (en) er i Norsk maal en Bjørn .... *Item*, hand er en tyk feed Bamse, *Homo abdominalis tardus* [mann med stor vom, seinfør] (C 154 v.)

Bjørn (en) er et vildt Dyr, som og i Norsk maal kaldis en Bamse. (C 159 v.)

bams, bamse (N.O.) *sc.* bjørn bamsing *sc.* bjørninde. (E 22 v.)

bar, n. Bâr (et. *son producto*) kaldis, i Norsk maal, det som i stæden for Løv voxer paa grantræ og Fyrtræ og Enbærtræ (*vide* J.R.³⁵ i sit aandelig Herbario eller Sjælens Lysthave, p. 320). (B 68 v.)

Bâr (et. N.O.) som i stæden for Løv voxer paa grantræ, fyrtræ, Enbertræ' (E 23 h.)

barn, n. Barn (et.) Af yndist og kjærlighed sigis i Nordlandene Peban, Mariban & c. (B 69 v.) *In formula blandiendi* [i kjæleform] sigis der oppe i Nordlandene Pebân, Mariban & c. ligesom vi her siger lille Per, Môrlille, hør lille Barn (som Mand og Kone siger til hin anden). (C 155 h.)

barn (et. *Vulgo* bân. *Norvagis* Pe-ban, Mari-ban & c.) (E 24 v.)

³² Forma *baksthylle/bakshylle* for ”baksthelle” er avgrensa til Nordmøre og Trøndelag.

³³ Forkortinga står truleg for ”Peder Syv Proverbia”, jf. footnote 31.

³⁴ Forkortinga står truleg for (Erik Eriksen) Pontoppidan og gjeld hans arbeid *Grammatica Danica*, 1668.

³⁵ ”Saasom nu Grane-træ tillige med Fyrretræ ere vintergrønne og deris blade eller bar falder ikke af / saa bevarer Gud sin Kirkis pillere / at de falder ikke af eller omblasies af vinters blæst og storm / det er af fristelse og forfølgelse.” Jonas Ramus 1695, s. 320.

bebре, v. Bebre (at) *vide* Beve (at) (B 74 v.) (E 25 v.)

bein, adj Been (adj. *Dictio cimbris, sed Norvagis frequens* [uttrykk i jysk, men vanleg i norsk]) sc. lige, ret frem. f.e. En been kjep. Han gick den beeneste Vej... Gaa, skyde (pilen) beent op i Vejret. (B 77 v.)

Been, nt (adject.) er i Norsk maal, næsten over alt, det samme som lige, ret, jevn (om nogen indfød her i Riget siger ligedan, det ved jeg ei) v.q. Been kjep L. *rectus*. at skyde pilen beent frem, beent op i luften, *recta*. (C 156 v.)

bēn (adj *Dictio Cimbris insolentior* [uvanleg], *sed Norvagis frequens*) sc. lige, ret frem. f.e. En ben kjep ... gaa, skyde (:pilen) bent (adv) frem, bēnt op i Vejret,... (E 26 h.)

bein-gras, n. Beengræs (N.O.) som gjør at qvæg, som æder det, kand ej nytte sine been eller fodder. (E 85 v.)

berge, v. berge, bjerge, bjerre, *qbusdam* berje (at) Livet, Skib, gods & c.

bergeløn, bjergeløn, som givis den, der berger Skib, gods. (E 27 v.)

berge, bjerge, *quibusdam* berje (at) Livet, Skib, gods & c. (E 27 h.)

berge, berje godsit. livit, *vide* Bjerge. (E 115 h.)

Bergen, stn. Bergen (*nomen urbis* [bynamn]) ... er en berømmelig Handelstad og Bispesæde i Norge. (E 115 h.)

Bergen (*vulgo* Bern) Bergenhus i Norge ...Bergenfarer (en) -huser (en) (E 27 v.)

Bergen-farar, m. Bergenfarer (en) -huser (en) (E 27 h.)

berg-fisk, m. bergfisk, *rectius* bjergfisk. *aselli eviscerati tantum & sicerat* [flekt og tørka fisk]. (E 115 h.)

berg-mann, -folk Bjergmand, Bjergfolck som boer i, paa bjerge, eller (saasom i Norge arbejder paa Bjergverket, ... (C 158 v.)

Bergsvein, mn. Bersvend, et Mandnavn. (E 27 v.)

Berit, kvn. Beret et Qvindenavn Birgit. (E 27 h.)

berje, v. berje (at) *vulnerar[e]* [såre, skade] v.q. Hvo som berjer bonden i sit hus. /findis mangesteds for at slaa og saare./ (E 116 v.)

bikke, v. bicke (at. N.O.) ned ad. (E 29 h.)

bikkje, f. bicke, bickje (en. N.O.) sc. Teve-hund. (E 29 h.)

bingse, f. bingse (en. N.O.) bjørninde (E 31 v.)

I. **bjørn**, m. Bjørn (en) -inde (en) ... I Norge nævnis Mærbjørn³⁶ (et større Slag) og Myrbjørn³⁷ (et mindre Slag) (E 31 v.)

II. **bjørn**, m. En bjørn paa bismer³⁸ (N.O.) *sc.* haandfang (E 31 v.)

bjørne-vise, f. Bjørnkjød -skind -hud -Vise (som sjungis af de Norske Lapper og Fin-der.) (E 31 v.)

blakk-kjøtt, n. Af sin farve bliver en Hest kaldet black (ligesom brún, brúning. Skim-ling & c,) f.e. Søndmøringen i Norge fixeris med black-kjød. (E 31 v.)

blande, f. bland/blænd f.e. Norsk bondis drick af melck og vand kaldis blænd, bland, Møssebland. (E 32 v.)

bleike, f. Den fisk Hvidling blir sommestæder i Norge kaldet blèg, blejka. (E 33 v.)³⁹

blende, f. Sjå **blande**, f.

blind-kjuke, f. Den børneleeg Blindbúck (alias den blinde Koe, *Norvagis* blind-kjúck) (E 33 v.)

blind-skjer, n. blinde skjer og klipper i søen. (E 118 h.)

blistre, v. blistre (at. N.O.) *sc.* fløjte med munden, ... (E 33 h.)

blokke-bær, n. I Norge gjoris forskjel mellom Blaabærr som ere sorteblaas og mindre, og Blaakebærr som ere lyseblaas og større. I Norge voxer mængde af Multebær, Heggebærr (hvilke jeg ogsaa har seet voxe her i Jylland), Tytebærr (hvilke vist nok er de selvsamme, som her i Jylland voxer og kaldis Krøssbærr (C 153 h.)
Blockbær (et slags blaabær) som voxer paa øde blocke. (E 34 v.)

blå, adj. Blaa (adj) Et karrigt menneske kaldis i Norge blaa, blaakarrigt (thi naar molck er blaa eller blaasur, da er den meget tynd og uden feedme). (E 31 v.)

blå-bær, n. Blaabærr (C 153 h.) Sjå **blokke-bær**, n.

³⁶ Forleddet her er truleg dss. *merra-* i sms. som *merra-beist* "stort, grovbygd dyr" (NO).

³⁷ Truleg dss *maur-bjørn* s.d. i NO.

³⁸ Jf. **bjørn** tyding 4 f i NO.

³⁹ *bleike* er det nordlege namnet på "hvitting, hvilling" i norsk. Det er utbreidd frå SoFj. og nordover.

blåse, f. Blaas, Blaase (en. N.O. Germ. Blase) som blæsis op *Vesica* [(urin-) blære] (E 31 v.)

bod-burd, f. Hand er pliktig til Budbyrd⁴⁰ (i gammel Norsk) f.e. bør gjøre den Rejsende Skydsferd. (C 153 h.)

bogne, v. bugne, *qbusdam* bogne (E 47 v.)
bogne (at) *vide* bug (en) (E 36 h.)

Bokn, stn. I Stavanger-læn findis den klippe Bucken, *unde* [derav] Bucksund⁴¹ (T.N.69). (E 43 v.)

bold, m. Balk (en er i god gammel Dansk og Norsk det samme som Veg, gjerde, Skillerum & c., hvorved rum fra andet, agre eller Vaang fra andet bliver atskilt ... Sic balk i Loven er en Lovbogs afdeelte parter; *v.q.* den gamle Norske Lov var afdeelt i otte Balker, *scil.* Tingfarbalk, Odelsbalk & c. (C 154 v.)

I det gamle Danske og Norske maal er balck det samme som veg, gærde, skillerum & c. hvorved rum fra andet, ager eller vong fra anden blir adskilt. f.e. Skilbalck i hus, i lade... Skaarbalck (*alias* Skaarkam) efter høeslæt ... (E 29 v.)

bolne, v. bulne, bolne (at) (E 47 v.)

bomme, f. bomme (en. N.O.) er aflangs-rund trækiste (...) gemenlig uden jernbeslag. f.e. Mad-bomme. (E 36 v.)

Bum (en) ... bumme (N.O. f.e. madbumme) (E 47 v.)

bonde-gauk, m. Norsk Bondes Øl, som gjør Rus, kaldis Bondegouk (...), fordi han deraf blir højrøstet og talende (E 82 v.)

bondens øl i Norge kaldis bundegouk (thi deraf blir de talende) (E 151 h.)

Den Norske Bondes øl, hvilcket gjør Rus, kaldis Bonde-gouk (ligesom og Studenter-øl til Vitenberg kaldis Kukkuk) fordi mand deraf bliver talende. (E 210 v.)

bonde-karve, m. Karve/Karvi (en) er helst i Norsk maal, den samme urt som Dansk eller Norsk Kummen. Bondekarvi (N.O.) *h.e.* Skarntyde, fordi den i skikkelse etterligner Kummen (D II 33 h.)⁴²

Bragernes, stn. Bragnes i Norge, hvor der er et Foged-Hof, som tillige med den omliggende egn kaldis Bragnes⁴³. (E 38 v.)

⁴⁰ Normalisert form *bod-burd* eller *bod-byrd*, eit ord som ikkje er registrert i NO.

⁴¹ Boknasund.

⁴² Bondekarve som namn på skarntyde, er ikkje registrert i NO.

⁴³ Truleg ei eldre form av den noverande uttalen *Branes*, jf NSL u/Bragernes.

bratt, adj. brat (adj. N.O.) bancke sc. brinck. (E 39 v.)

Brattøra, stn. Brat-ør i Tronhjem (E 39 v.)

braute, v. brote *quibusdam* broúte (at) umaneerlig, af noget, ... (E 41 h.)

brik, f. brîg/ brige/ bricke/brecke Den plan, hvorpaa mand ved siden af et fyrstæd kand sætte noget eller kand sidde, kaldis mangestæds i Norge en brîg *vel* brike⁴⁴ (E 40 v.)

bringe-bær, n. Bringbær (*alias* Hindbær ...) (E 40 v.)

brugde, f. Der er et andet slags fisk i Norge, som kaldis Haabrand eller Haamær (*alias* Brugde en sterck fisk, som ej gjerne tagis med Krog). (E 210 h.)

brye, f. Bry (N.O.) sc. Svin-trú. (E 41 v.)

Brynhild, kvn. Brynild, et gammelt qvindenavn, endnu brugeligt i Norge. (E 43 v.)

Brynolv, mn. Brynolf⁴⁵ et gammelt Mandnavn, helst i Norge. (E 43 v.)

brå, adj. braa, braadt (adj. adv) sc. hastig, snar, vide Brad (adj.) (E 38 v.)
brad, bradt (adj.)/braa/ snar hastig (E 120 v.)

bråd-benk, m. Bankestock (*Norvegis* Braabenck) som og heeder Skibsstabel (en) hvor Skib byggis, sættis op, færdigis. (B 66 v.)
Braabænck (N.O. *alias* Skibsstabel). (E 23 v.)

budeie, f. Budej (en. N.O.) (E 43 v.)

bunad, m. Bonad, bonet, et gammelt ord. f.e. Vegbonad⁴⁶ sc. kjøn maling eller klædning paa veg. (E 37 v.)

bunk, m. En bunck (N.O.) melck sc. Stavkar. (E 47 v.)

buskap, m. Buskab (N.O.) (E 44 v.)

boskab /: endog fæmon kaldis i Norsk maal boskab* (E 35 v.)

* búskab (E 35 h.)

⁴⁴ Nysted er usikker på normaliseringa. Truleg er *brik* uttaleforma som ligg til grunn.

⁴⁵ Variant til Brynjolv.

⁴⁶ Endinga *-nad* viser til norsk opphav.

bygd, f. bygd, Landsbygd (N.O.) *Rus* [land, landsbygd]. *Hinc* Bygdelav (i Norge, at 3, 4, 5 eller fleire bondegaarder ligger nær hin anden, T.N. 12 & 14), -mand (...) -ting (*h.e.* Herredsting). (E 46 v.)

bygde-lag, n. Sjå **bygd**, f.

bygde-mann, m. Sjå **bygd**, f.

bygde-ting, n. Sjå **bygd**, f.

bygg, m. bygger (*quibusdam* f.e. Sælbyg, dalbyg & c. i Norge) (E 46 v.)

byggje, v. bygge (at) ... I norsk maal sagdis fordum at bygge, bort- hen-bygge, bygsle (*sc. hinc* bygslemand, *vide infra* [sjå nedanfor] bygsel, en) gaard, jord *sc.* stæde, bortfæste, *locare* (E 45 v.)

bygsel, f. bygsel (en) N.O. *sc.* rettighed til at bortfæste gaard, jord. f.e. Bygselman (vel Bygslemand) som hår bygsels rettighed. (E 46 v.)

bygsle, v. Sjå **byggje**, v.

byrd, m. Byrd/Byrde⁴⁷ (en) f.e. Hvo som hitter Hval, skal have sin byrd eller byrde (*alias* findingsspeck) *h.e.* saa meget speck som han kand bære. (B 60 v.)

byting, m. bytting (N.O. *alias* en Skifftling) *Infans, puer, gnatus subditus* (...) *-ditivus* (...) *dititius* (...), *suppositor* (...) *-titius* (...) [barn, nyfødd som er skifta ut, sett i staden]. (E 46 v.)

bær, n. I Norge gjoris forskjel mellom Blaabærr som ere sorteblaau og mindre, og Blaakebærr som ere lyseblaau og større. I Norge voxer mængde af Multebær, Heggebærr (hvilke jeg ogsaa har seet voxe her i Jylland), Tytebærr (hvilke vist nok er de selvsamme, som her i Jylland voxer og kaldis Krøssbærr) (C 153 h.)

bøl, adj. Bol *vel* bul ... *Item adjective* [likeins som adjektiv]: Koen er bøl, bol (N.O.) *sc.* vil have Tyr, ... (E 48 v.)

børt, adj. Børt (N.O.) f.e. Gud gîr os Børt til spise, klæder (*forsan quomodo dicimus* [kanskje slik som vi seier], at bære paa en med mad, drick & c.) *satis* [nok, tilstrekkeleg]. (E 48 v.)⁴⁸

⁴⁷ Ordet kan vera både sterkt og svakt m.

⁴⁸ **børt** ”det som tilkjem ein”, jf. **byrd**, m.

båe, pron. De kom baade tu (...). Drage med baade hænder. (B 55 v.)

Båhus, stn. Bahús i Norge (E 22 h.)⁴⁹

Bård, mn. Baal... (c) et egentlig Mandenavn (...), ligesom det endnu er, helst i Norge... (B 53 v.)

Baar et gammelt Mandenavn (mueligt ved bogstavenes forvexling det samme som Baal ...) endnu brugeligt i Norge f.e. En Norsk konge heed Inge Baarssøn. I en kæmpevise nævnis de tre brødre Palle, Baar og Liden (B 55 v.).

Baal, eller med en Stavelse Båal (a) en Afgud. (b) et Mandnavn.⁵⁰ (E 20 v.)

Baar, et forдумдags Mandnavn. f.e. de 3 brødre Palle, Baar og Liden. Inge Baarssøn Konge i Norge (E 20 v.).

båre, f. baar (en N.O.) sc. bølge, unda. *Fluctus* [bølgje, båre]. (E 21 v.).

dal-bygg, m. bygger (*quibusdam* f.e. Sælbyg, dalbyg & c. i Norge) (E 46 h.)

deile, v. Dadle ... *Norvagis* at dejle paa en. (E 122 v.)

dette, v. Dætte (at. N.O.) sc. at falde. *Impt.* Han dat & c. End om han kunde dætte om, dætte ned af Stigen & c. (E 122 v.)

dom-bjølle, f. bjelde (en). f.e. Dumbjelde (paa Hestetøj, paa en tavle som om-bærer i Kircken⁵¹). (E 29 v.)

dør, f. Den Norske Dialect (ligesom den Svenske) ender mange ord på a i stæden for e eller en. f.e. æra, dørra, kua, gryta (B 2 t.v.)

Eidanger, stn. I Norge findis og nævnis Ejd-anger, ... (B 38 v.) Sjå **-anger**

einkvan, pron. indqvan -gang⁵² (N.O.) sc. undertiden, *nonnumqvam* [stundom]. (E 159 h.)

eir, n. Æjr (et N.O.) er Rust paa kaaber eller messing (B 14 v.)

⁴⁹ Nysted har forestilling om Båhus som norsk by, sjølv om Båhuslen vart svensk i 1658.

⁵⁰ Skrivemåten med l viser uttalen *Bål* (med tjukk l) som går tilbage på Bård, og her blir samanblanda med den fönikiske guden Båal.

⁵¹ Denne tydinga er ikkje registrert i norsk før.

⁵² Truleg = *innjkannjgången/-gangen* einkvan-gongen.

eire, v. æjret (adj.) *æruginosus, a, um, lamella* [eiret metallplate]. Dette smager æjret* ... En gryde, et kaaber-kar sigis at æjre (B 14 v.)

**etiam Cimbri dicunt* [også jydane seier] ærret, *saporem habet æreum* [det smakar eir]. (B 14 h.)

fausk, m. Fusk (N.O.): træ som af raaddenhed er løst ligesom op-pustet (D I 163 h.)

fem-æring, m. *Norvagis* en tu- tre- femreming & c. *saepius contracte* [oftare samantrekt] en Fem- Sex- Otring (E 4 h.)

Et fare-tøj med tu, tre, fire, fem, sex, syy, otte, ti, elleve & c. aareskiffter eller par aarer, kaldis i Norsk maal en tu- tre- fem-reming & c. eller *contracte* en femring, sexring, Ottering. (B 5 v.)⁵³

finn-gamme, f. gamme, gam (en. N.O.) sc. jord-hytte (...) hvori boer folck (f.e. en fin-gamme) eller havis qvæg. (E 59 h.)

finnings-spekk, n. I Norge skal den som hitter hval paa nogen strand, have findnings-speck sc. et stycke af hvalen. (E 314 v.)

Hvo som hitter Hval, skal have sin byrd eller byrde (alias findingsspeck) h.e. saa meget speck som han kand bære. (E 60 v.)

fjøs, n. ... *Norvagis* et Fjøs pro Fæhus, *babile*. (C 154 v.) [*bovile* = fjøs]

flom-sag, f. Vandsaug, som sommesteder i Norge kaldis Flomsaug, fordi den drivis av Flommen sc. Vandet. (D II 13 h.)

flø, v. fløe (at) *refer ad* flyde. Vandet flører, og gjør flod. (E 124 h.)

Fosen, stn. Fosen, en liden Kiøbstad og Navnkundig Havn i Norge, mellem Bergen og Tronhjem. f.e. Lille Fosen og Store Fosen. (D I 157 h.)

Fosen i Norge v.q. Lille- Stor-Fosen. (E 129 h.)⁵⁴

foss, m. Fos (N.O.) Vandfos ... f.e. Lejrfos (nær ved Tronhjem). Her gaaer en sterck fos (D I 163 v.)

Fos er vandets stridige fart og løb, v.q. ved Lejrfossen hos Trundhjem gaar en sterck fos. (E 129 h.)

Fredrikshald, stn. Sjå ndf.

⁵³ Nysted ser ikkje samanhengen mellom æring og åre, men knyter ordet til latin *remus* "åre".

⁵⁴ "Lille Fosen" = Fosna, det gamle namnet på Kristiansund, "Store Fosen, Stor-Fosen" = Storfosna (i Ørland kommune).

Fredrikstad, stn. Fredricks-Stad (*olim* [tidlegare] Saltsborg *vel rectius* [kanskje rettare] Sarpsborg i Norge, bygget af St Ole ...) -hald (i Norge) (D I 157 v.)

Fredriksten, stn. Fredrigssteen en fæstning i Aggershus-læn eller Christiania Stift i Norge. (D I 157 v.)

frosk, m. Frosk (en) v. Frø (D I 161 v.)

Frø (en) *Germ.* & *Norv.* frosch, frosk (D I 161 v.)

frosk (*Norvagis pro frøe* ...) (E 132 h.)

frøs, m. Sjå ndf.

frøse, v. Frøse (at) f.e. I Norsk maal sigis en vred Kat at frøse ... *fremere* [frese], hvoraf og en Han-kat kaldis en Frøs⁵⁵ (D I 161 h.)

frøy, adj. *Norv.* frød (adj) ost, sucker. *spumeus, friabilis* [skumaktig, knust] (D I 169 v.)

frøydig, adj. frøjdig (adj.) Regn gjør jorden frøjdig og fructbar, *lætus. refer ad* [grøderik, går tilbake på] fryd.⁵⁶ (E132 v.)

fylke, n. Fylcke sc. Herred i Norge, Læn, en vis part af landet. *v.q.* Fylckekonge (E 133 v.)

fyr-spik, m. Sjå **spik**, m.

førkje, f. I Norsk maal blir en qvinde som agtis kun ringe, tit kaldet en førck, førckje (D I 160 h.)

førti, num. Fyrretyve (*Norvagis fyrreti*⁵⁷ ...) (E 133 v.)

galen, adj gal -t/galen (adj) *vulgo galind*⁵⁸ (E 58 v.)

galte, m. Galt ... I Norsk maal sigis gra-galt, *vide* gra (adj.) (E 65 v.)

Ihvorvel det ord galt bemerker et gildet Han-svin, saa dog i Norsk maal bliver en Orne (...) kaldet en gragalt (Pop.⁵⁹ p. 11 vil, at, eftersom galtens røst har en lighed effter gra, der er han deraf kaldet gragalt). (E 83 v.)

⁵⁵ Nysted er her ikke på den rette etymologien for **frøs**, m., jf. Torp NEO.

⁵⁶ **frøydig** er avleiring av **frau** 'naturgjødsel'.

⁵⁷ Står truleg for uttalen *førreti*, vanleg i litt eldre trøndersk.

⁵⁸ Skrivemåten "galind" markerer truleg final palatal *nnj*.

⁵⁹ Jf. fotnote 34.

gamme, f. En Jordhytte kaldis sommesteder i Norge en Gamme (E 138 v.)
gamme, gam (en. N.O.) sc. jord-hytte (...) hvori boer folck (f.e. en fin-gamme) eller
havis qvæg. (E 59 v.)

Gamvik, stn. Gandvik (mellem Norge og Ryssland), saa kaldet af ganfinner, som der-
hos boer.⁶⁰ (E 59 h.)

gan, n. ganne (at. N.O.) Sild, tage gannen af Sild, *alias* at gille Sild (E 59 v.)

gand, m. gan/gand (et) *forsan quasi Genius vel spiritus musca coerulea species præbens*
[kanskje som ei vord eller ånd i skapnad av ei blå flue] T.N. 125. f.e. En Gand-finn (T.N.
17) kand skyde gand *emittere genium* [sende ut ei ånd] & c. (E 59 v.)

Gan, Gand(en) som finder og lapper sigis at bruge og gjøre, skyde, *mittere, ablegare*
spiritum ad exequidum aliqd ministerium [sende ei ånd for å utføre eit el. anna arbeid,
ei el. anna teneste] (E 138 v.)

Gan, Gand (et) berettis og meenis at være en ureen aand, som Lapper og finder sigis
at have og bruge, betjene sig med [ved ?] (...) gjøre skade med. Lapperne skyder gand,
emittere genium [sende ut ei ånd]. (E 158 v.)

gand-finn, m. Sjå **Gamvik** og **gand**.

gane, v. ganne (at. N.O.) Sild, tage gannen af Sild, *alias* at gille Sild (E 59 v.)
ganne (at) er i Norsk maal det samme som at gjelle sild, (E 159 v.)
at ganne sild, sigis der i Norge; tage gannen af Fisken (E 138 v.)

garp, m. Garp (en) sc. Tydsk person. f.e. de Tydsk Handelsmænd som i Bergen boer
paa Garp-bryggen, kaldis Garper, ligesom og alle Tydsk befndis i Gammelt Norsk
sprog at kaldis Garper. *Item alio senso* [også i anna meinung] garpe (at) sc. skrige. f.e.
Han garper som en aalkrage.⁶¹ (E 59 v.)

Garpene i Bergen boer pa deris brygger, Hav- Skibbrøgger (...) (E 40 h.)
Garp (en) saadanne som boer i Bergen i Norge, paa Garpebryggen (E 139 v.)

garpe, v. Sjå **garp**, m.

Garpe-bryggen, stn. [Sjå **garp**, m.]

gauk, m. gög, Kuck (:mand). Kucker, kuckuck, *Norvegis gouk* ... (E 82 v.)
Gög, *vulgo* Kuck, Kuckmand, *Norvegis gouk* (en) er en bekandt fugl, som lader sig høris

⁶⁰ Nysted tolkar Gamvik som Gandvik fordi det bur gandfinnar der. Her blir berre brukt nemninga "finn", jf. s. 10.

⁶¹ Sjå ålekråke.

omtrent fra St. Jørgens dag⁶² og indtil han seer høestacken i marcken, siden meenis han at være en Spurhøg. ... (E 165 h.)
 gøg, i Norsk maal gouk ... (E 210 v.)
 Sjå også **bonde-gauk**, m.

gaupe, f. goup, nævnis blant Norrigs vilde Hundyr, hvoraf havis fôrverck. Katgoup, Revgoup, Ulvgoup (See Norrigs beskrivelse p. 122⁶³) (E 83 v.)
 Goup et vildt Dyr (*forsan* Los) i Norrige, hvoraf havis for-verck. f.e. Ulvegoup, Revgoup, Katgoup (...) (E 187 v.)

geit-skjel, f. Sjå **skjel**, f.

gjeld, n. gjeld (et) er i Norsk maal 1. et Kircke-Sogn. f.e. Det Præstegjeld recker tú mile.
 2. en Kiøbmands District paa Landsbygden. f.e. Ingen maa fare med Kram i en andens gjeld.⁶⁴ (E 62 v.)
 Gjeld (et) er i Norsk maal en Sognepræsts Sogn, en Kiøbmands district. *v.q.* det Præstegjeld ræcker tre miile. Ingen maa fare med Kram i en andens gjeld. (E 164 v.)

gjeld-okse, m. ... bul-oxe (*Norv.* gjeld-oxe) ... (E 48 v.)

gjæte, v. gjete, gjeite⁶⁵ (at. N.O.) qvæg *sc.* drive qvæg, paa marcken, i eller paa græsgang ... (E 64 v.)

gjæte-gut, m., -taus, f. gjetgut, gjejttøs⁶⁶ (en) hos qvæget i marcken, .. (E 64 v.)

Gjø, kvn. Sjå **Gyda**.

Gjø, f. Gøe - et qvindenavn. f.e. Thors dotter blev hemmelig taget bort, og efterat han, for at faae hænne igjen (da han udsendte sine sønner Nor og Gor med en krigshær at opsøge hænne havde indstiftet ny ofringer til guderne⁶⁷). *Februarii* maaned, blir samme maaned af hænnes navn kaldet Gøe-maaned lige som og *Februarii* ny findis af de gamle

⁶² Sankt Jørgens el. Sankt Georgs dag 23. april.

⁶³ Kanskje *Norriges Beskrivelse* av Jonas Ramus, godkjent for trykking i 1715 men utgitt posthumt i 1735. Nysted kan ha hatt tilgang til ei utgåve som vart trykt først i 1715. I den trykte utgåva s. 241 står det: "Gouper eller Loss, adskillige Slags; Ulve-Gouper, Ræve-Gouper, og Katte-Gouper."

⁶⁴ Tyding 2 er ikkje registrert i NO.

⁶⁵ Diftongen er falsk, truleg fordi Nysted har knyttet ordet til 'geit'.

⁶⁶ Jf. fotnote 65.

⁶⁷ Flateyjarbók s. 21ff. Nysted blandar her saman guden "Thor" og den mytiske kongen "Thorre", som er grunnlaget for det gamle månadsnamnet Torre, dvs. frå om lag midt i januar til midt i februar.

kaldet Gøe, Gøj, Gøjen ... Ved gøefjere meenis på sine stæder vandets udfald i *Februario* - J R. [Jonas Ramus] p.131.⁶⁸ (E 209 h.)

gjø, v. De Norske siger at gjøde svin (*hinc gjødestie, gjødegaas, altilis [feitt fjørfe]*) *saginare* [fø, feite opp]. (E 143 v.)

De Norske siger at goede vel øye en kalv, et svin. (E 151 h.)

I Norsk maal sigis at gjøde svin, kalv, gæs & c.. *saginare*. *Hinc gjødestie, ... gjødegaas ...* (E 174 v.)

gjø-fjære, f. gjøfjere, gjømaaned, *vide Gøe*, et qvindenavn. (E 65 h.)

De Norske siger at goede vel øye en kalv, et svin. *Hinc* vandets fjære og udfald i *Februario* kaldis gjøfjere, thi da ere skælfisk størst og mest mad udi, *vide Jonas Ramus de lilijs* (E 151 h.)

Ved gøefjere meenis på sine stæder vandets udfald i *Februario* - J R. p.131. (E 209 h.)

gjø-gås, f. goede-/gød- ... gaas (N.O.) *anser altilis* [gjødd gås]. (E 82 v.)

gjø-stig, m. goede-/gød- ... -sti (N.O.) *saginarium*,... [oppfeiting] (E 82 v.)

glefse, f. glefs (N.O. en) som sættis for at fange dyr. f.e. Revglefs (...) *Decipula* [(reve)saks] (E 76 v.)

glefs (en) Reveglefs, som brugis i Norge at fange Reve udi (E 146 v.)

glefs (en) er i Norsk maal noget saasom en Stampe, hvilcken sættis for at fange dyr, v.q. en Revglefs (...) (E 178 v.)

glugg, m. At ligge inden for et hul hvorigjennem mand (helst om aftenen og natten) vil skyde noget, kaldis i Norsk maal at ligge for glug. (E 77 h.)

NB. det ord glug betydder fordum det samme som Dør (*Janua*), men betyder nu noget saasom et lidet Vindue (...) (E 180 h.)

glunt, m. glut, *quibusdam* glunt (en) er et ord, hvorved mangestæds meenis et barn, en liden dreng eller pige) (E 78 v.)

glød-kake, f. Skold-kage eller ildkag* (D II 25 v.) *Norv. glødkage⁶⁹ (D II 25 h.)

Skoldekage, *Norvegis* glød-kage (en) (E 280 h.)

Glåma, stn. Glom-aa i Norge, som løber ud af Sverrig. (B 3 v.)⁷⁰

⁶⁸ Jf. fotnote 68.

⁶⁹ I NO er berre forma *glo-kake* registrert.

⁷⁰ Her blandar Nysted saman Glåma og Femundselva/Trysilelva/Klaraälven.

gnikse, v. gnikse *vel rectius gnidske* (at, N.O.) er af gniden at give lyd fra sig. *v.q.* det usmurte hjul gnikser (...) (E 182 h.)

gomme, m. Gumme, *forsan quasi gummi lactis* [kanskje liksom melkegummi], er noget saasom en ost, som i Norge kogis af nyborne Koe-mælck. (E 151 h.)

Item gumme (en) er i Norsk maal et slags gul ost, gjort af raa mælck (*q.d. gummi lactis...*). (E 205 v.)

gor, n. gor (...) er i det jydske saavelsom i det Norske maal, skarn og uhumskhed i Vom og tarmer. Heraf sigis foragtelsesvis en gorunge (N.O.) (E 82 h.)

gor-unge, m. Sjå **gor**, n.

gra, adj. gra (adj. N.O.) *sc.* uskaaren, icke gildet ... f.e. gra Oxe *vel conjuncte* [eller i samansætning] graoxe *sc.* Tyre, *Taurus*. grabuck -Veder -gris *sc.* uskaaren buck, Veder, gris. (E 83 v.)

gra (adj.) er i Norsk maal, uskaaret, icke gildet. Han garper som en aalkrage. (E 59 v.) en gragris... *Sic gragalt (N.O.) *h.e.* en Orne -ning (...), eller fordi en galt beskrivis at sige gra gra gra (Pontop. 11). (E 187 v.)

*gra-oxe *sc.* Tyr. graveder -buck *sc.* uskaaret Veder, buck. (E 187 h.)

gra-bukk, m. grabuck -Veder -gris *sc.* uskaaren buck, Veder, gris. (E 83 h.)

gra-galte, m. Ihvorvel det ord galt bemercker et gildet Han-svin, saa dog i maal bliver en Orne (...) kaldet en gragalt (Pop.⁷¹ p. 11 vil, at, efftersom galtens røst har en lighed effter gra, gra, der er han deraf kaldet gragalt). (E 83 v.)

Sic gra-galt (N.O.) *h.e.* en Orne -ning (...), eller fordi en galt beskrivis at sige gra gra gra (Pontop. 11). (E 187 v.)

gra-gris, m. Han- orninggris (Nor. gragris) (E 90 v.)

grabuck -Veder -gris *sc.* uskaaren buck, Veder, gris. (E 83 v.)

gran-kjuke, f. Gran (en) *Pinus ... Norvegicus* grankjuck *Nux pinea* [grankongle] ... grankov (E 86 v.)

grankjuck *conus* [kongle] (E 147 v.)

gran -nød (Norvegicus grankjuck, en ...) (E 189 v.)

gran-kvae, f. Sjå ovf.

⁷¹ Jf. fotnote 34.

grann, adj. I Norsk maal sigis grand kniv, Sax (*sc.* tynd i sin eg, meget skarp), grandt meel, brød, lerret (*sc.* fint). I Norge er folck grandere om korn end folcket i Jylland, *observantiores, minus negligentes & incuriosi & c.* [meir merksame, mindre likesæle og uoppmerksame] (E 86 t.v.)

grann-voren, adj. grandvorn (adj. N.O.) i mad og spise, *homo delicatus* [kresen person] (E 86 v.)

gra-okse, m. gra-oxe *sc.* Tyr. graveder -buck *sc.* uskaaret Veder, buck. (E 187 h.)

gra-vêr, m. grabuck -Veder -gris *sc.* uskaaren buck, Veder, gris. (E 83 v.)

gra-oxe *sc.* Tyr. graveder -buck *sc.* uskaaret Veder, buck. (E 187 h.)

I greie, n. grej (N.O.) f.e. Dette er got grej *sc.* er got og let at finde sig i ... Ved grej (et) meenis og i Norsk maal Hesttøj (saasom Hammelreeb, Seeler & c.), Hængsel, hvorri ens buxer hænger⁷² (E 88 v.)

Grej (et) er i norsk maal hestetøj, et hængsel til buxer. (E 148 v.)

grej, greje (et, N.O.) er i Norsk maal nu Hestetøj, nu det Hængsel hvorudi ens buxer hænger. Item i en anden meening: dette er got greje *sc.* er got og let at finde sig udi, ... Det er kommen i Ugrej *sc.* i urede ..., Ugrej -t (adj.) haar, uld & c. ... (E 193 v.)

II greie, v. Grede (at. G.O. [gammalt ord]), *Norvegi dicunt greje, ud-greje sit Haar* (E 87 v.)

At greje uld, sit haar (i norsk maal) *sc.* rede den ud, *extricare* [greie ut]. (E 147 v.)

greje (at) sit haar (...), uld (*vide Karre, at*) & c. (E 192 v.)

Grim, mn. grime ... Grim .. ja endog fordum blev til et Mandnavn (...) endnu brugeligt bland Finner og Lapper ... Arngrim, Asgrim (E 90 v.)

Grim (en) er i gammelt maal en Ulv (*Lupus*)⁷³, og blev fordum optaget og brugt til et egentlig mandenavn, endnu brugeligt bland Finner og Lapper (...). Sic Arngrim, Asgrim (*q.d.* guddommelig Ulv)... (E 195 v.)

grind, f. grind (en. N.O.) for qvæg *q.d.* bygget og sammensat af grene eller af smale stycker træ saasom af grene, fast ligesom de jydskes Fold, Led (E 88 v.)

grinde, som brugis i Norge at sette qveg udi (næsten ligesom de jydskes fold) (E 148 h.)

grinde (en) N.O. *q.d.* bygget og sammensat af smale træer ligesom af green, fast ligesom de jydkis fold, Leed for qvæg, ... (E 193 v.)

⁷² Grei(e), n. i tydinga 'hestesele' og 'buksesele' har særleg nordleg utbreiing, dvs. vesentleg i Trøndelag og Nordland, jf. NO.

⁷³ Denne tydinga er ukjent, *grim* har samanheng med 'grime, maske', sjå **Grim** Stemshaug 1992, s. 143.

grissen, adj. grissen -et (adj. N.O.) Sold, Lerret (E 89 v.)

grjot-stein, m. grødsteen (en) i Norrige, som/hvilcken/ er blød-agtig. (E 165 h.)
grødsteen (en) i Norrige, som er blød-actig & c. (E 201 v.)

gro, f. gro (en. N.O.) en giftig tudse, skrubtudse. (E 90 v.)

Gro (en) er i Norsk maal en giftig Tudse, Skrubtudse. (E 149 v.)

gro-blad, n. groeblad (N.O.) er den urt, som ellers heder Vejbred, *Plantago* (E 91 v.)
groe-blad (et) er i Norsk maal den samme urt, som ellers heeder vejbred, *Plantago*. (E 197 v.)

gro-hold, n. En, paa hvis Legem et Saar, kand snart groe til, sigis i Norsk maal at have en god groehyld (91 v.)

I norsk maal sigis den at have en god groehyld, paa hvis legeme et saar kand snart groe til. (E 197 v.)

grue, f. Arn, Arnstæd (en, *vulgo* aan, *aanstæd*⁷⁴) er det sted hvorpaas antendis, og heeder ellers fyristed, ildsted (*Norvagis* en grube, grue) (C 151 v.)

Det er best at gjøre ild paa sin egen grue. *vide* Herd sc. ildgrue. (E 87 v.)

gryn, n. gryn ... Søbmad, som er kogt af gryn, blir og mangestæds i Norsk maal kaldet gryn ... f.e. Ravgrynn ... Han gav mig, jeg fick ej et gryn deraf (sigis der mangestæds i Norge). (E 86 v.)

gryte, f. Den Norske Dialect (ligesom den Svenske) ender mange ord på a i stæden for e eller en. f.e. æra, dørra, kua, gryta (B 2 v.)

Grågås den første Lov, som S. Oluf lod skrive i Norge, kaldis Graa-gaas. (E 57 v.)

Graa gaas kaldis den første Lov som S. Oluf lod skrive i Norge. (E 136 h.)⁷⁵

grå-stein, m. graa-steen (siger de Norske), graa kampesteen.

gubbe, m. gubbe (en) *h.e.* en feed og fyldig middel-aldret mand. En rig gube [sic!].

Tordgubbe *vide* Torden (E 149 h.)

gubbe eller gube (en) kaldis tit en gammel Mand (...) f.e. En feed, en rig gubbe. Tordengubben, *vide* Torden (en). (E 203 v.)

⁷⁴ Jyske former.

⁷⁵ For samanblandinga av Heilag Olavs lovarbeid og den islandske Grágás, sjá KLMN IV, under *Frostatingsloven*, sp. 657ff..

Gudbrandsdalen, stn. Sjå **Gullbrand**.

Gudlaug, kvn. Gulu (et qvindenavn, helst i Norge) *Gudula*, maa skee det samme som Guru,... (E150 h.)

Gulu (*forsan idem ac Guru*, ...) er et gammelt qvindenavn (...) L. *Gudula*. (E 205 v.)

Gudmund, mn. Amund eller Aamund eller Emund, et mandenavn (*uti* Gudmund, Assmund) brugeligt i Norge. (B 34 v.)

Amund (*seu* Omund, *uti* Gudmund, Assmund) er et mands navn, endnu brugeligt i Norge. (C 149 h.)

Gudmund *seu* Gudmand, Gumund, *nomen viri* [mannsnamn](i Norge) *olim* [tidlegare] Guldmund (E 150 v.)

Gudmund, ... Gumund (*q.d.* Guds mund, ligesom det hedenske navn Asmund, thi Aas er Gud) et mands navn endnu gængs i Norriga. (E 165 h.)

Gullbrand, mn. Guldbrand, et mandsnavn, brugeligt i Norriga. Guldbrandsdalen i Norige [sic!] har faaet navn af den navnkundige Friherre Guldbrand. (E 165 h.)

Guldbrand, Gulbrand er et gammelt Mande-navn, endnu brugeligt i Norriga. Guldbrands-dalen i Norriga har faaet Navn af den navnkundige Friherre Guldbrand, hvilcken satte sig op mod St Oluf, daa hand vilde forplante den Christne troe, ... (E 205 v.)

Gunne, mn. Gunde, et Mandenavn... (B 28 v.)

Guri, kvn. Gurri, Gurru (*nomen mulieris* [kvinnenamn]) i Norge, mueligt det samme som Gulu. (E 151 h.)

Gulu (*forsan idem ac Guru*, ...) er et gammelt qvindenavn (...) L. *Gudula*. (E 205 v.)

Guri, Gurri, Guru (mueligt det samme som Gulu) er et qvindenavn, brugeligt i Norriga. (E 207 t. v.)

Guro, kvn. Sjå **Guri**.

gut, m. gut (en) f.e. En ung person eller dreng blir i Norsk maal ofte kaldet en gut. (E 83 h.)

gut/gud/gudt /en halv-voxen dreng/ er i norsk maal en lille dreng. (E 150 v.)

Gutterm, mn. Gutterm /*vide* Gottorm/(en Mands navn i Norge og Island brugeligt) (E 160 v.)

Gottorm *vel* Gutterm, Guthorm, et Mandenavn, i Norge og Island endnu brugeligt. (E 187 v.)

Gyda, kvn. Gjø et qvindenavn *vide* Gøe, et qvindenavn. (E 65 v.)
Gøe - et qvindenavn. (E 209 h.)

gåre, f. gaar (en) plur. gaarer (*alias* aarer, striber -mer, avn) i træ, *stamen* [tråd, streng] (N.O.) (E 56 h.)

gåret, adj. gaaret (adj.) *stamineus* [full av trådar] (E 56 h.)

hagfells-gjerde, n. I den gamle Norske Lov nævnis i sær 3 slags gærder *scil.* Rømme-Skejder og Hagefjeldsgærder. Et Mellemgærde ... Skigærde -gaard, N.O. ... hovedgærde i Marck... (E 57 v.)

hakke-nyne, f. Hackenyne *sc.* ... Kærling, som sidder og haker og nyner, p.y.⁷⁶ prov.12. (E 153 h.)

Hardanger, stn. I Norge findis og nævnis ... Hard-anger, (B 38 v.) [Sjå **-anger.**]

hav-gule, f. Hav-gulu⁷⁷ (en N.O.) *vide sub* Kuld (en). (E 205 v.)

hegge-bær, n. Heggebærr (C 153 h.) Sjå **blokke-bær**, n.

heilo, f. Brockfugl (en) *alias* Hejle, Hejlo, *Norvagis* Ackerlo⁷⁸ (E 40 t..v.)

hogge-stabbe, m. Stabbe (en) er i norsk maal, ambolt-stock. Hun er saa smal i midjen som Stabben staar i Smidjen (...) Hugstab (N.O.) hvorpaas træ huggis. (E 323 v.)

hor-unge, m. Den børneleeg, at en Steen kastis oven paa Vandet og giør mange circler (giør Horeunger, *ut vocant Norvagi* [som nordmenn seier])⁷⁹ (D II 12 r.)

hus-kall, m. *Item Islandis & Norvegis* Kal (... Kald) i den meening som en gammel Karl eller Mand. f.e. En gammel Kal. Kallen han tog sin Kærling i favn. *Vir senex* [gammel mann]. *Item Norvegis* Huskal, Tuftekal, ... (D II 32 v.)

⁷⁶ Forkortinga står for 'Peder Syv', jf. footnote 30.

⁷⁷ NB! med full utjamning. Hos Peder Syv står følgjande: "ikke før Klokken er over et og to, og kuler saa sagtelig inn af Havet, hvoraf det kaldes Haygul, ligesom Havet galede, og løber samme Vind ind i alle Fiorder, ligesom Fiordene bøyer sig, og allerinderst ved Enden er Havgulen sterkest, fordi der allermest sammentrenget; man saa snart Solen er under, saa er Havgulen stille." (s. 10)

⁷⁸ Nemninga "åkerlo" er vesentleg avgrensa til Nordmøre, Trøndelag og Helgeland, jf. NO.

⁷⁹ Denne tydinga er ikke registrert i NO.

hå, m. Haa /Haafisk, Haakiering, Haalax/(en, *piscis*) (E 152 v.)

Haa, Haafisk, Haalax (...), Haabrand, Haakærling (...) *Norvegis* Haakjering (...) er en fisk af dette navn. (E 211 v.)

hå-brann, m. Der er et andet slags fisk i Norge, som kaldis Haabrand eller Haamær (*alias* Brugde en sterck fisk, som ej gjerne tagis med Krog). (E 210 h.) Sjå òg **hå**, m. og **brugde**, f.

hå-kjerring, f. Haakjerring (en) *vide* Haa (D II 32 v.)

Haakjering, en fiskis navn i Norge. (E 152 v.)

[refererer truleg til Haa ...Haakjering på D 211 v.:] *corrupte pro* [feil for] Haaskjerding, ...) (E 210 h.)

Håkon, mn. Haage /Haag, Haagen; Hage Jarl ... *Haqvinus bisp i Oslo/*

(*nomen viri [mannsnamn]*), ... *Haake*⁸⁰ er norsk. (E 153 v.)

hå-merr, f. Sjå **brugde**.

hå-seter, m. Haasætter (en) kaldis i Norge den, som vel selv med sit gods er inden borde, men ej selv ejer jagten og <derfor> derudover giver fract til jagtens ejerman som tillige med jagtens ejerman farer med og har gods inde til og fra Nordlandene, for fragt og betaling.⁸¹ (E 263 h.)

håv, m. ...*Item*, Haa et slags Garn i Norge at tage sild med. (E 152 v.)

Item Haa (en) et slags garn i Norsk maal, at tage sild med. (E 211 v.)

i stad, adv. i stæd (*Norvagis* i Sta) (E 324 h.)

jalk, m. Vallack (en) er den Hest, hvis Nosser ere ham fraskaarne; som er gildet og deraf kaldis gjeldhest, men paa Norsk Jalck/gjalck/ (D II 10 h.)

gjalck (N.O.) *vide* gilding *sub* gil (adj) (E 62 v.)

Eqvus sectus... sc. *eqvus castratus* [skoren, kastrert hest], *Norvagis*, gjalck, gjælck, jalck, jælck (E 64 h.)

jamn, adj. [æm ... æmgod] (sagt ligesom de Norske siger jevngod, jevndyr & c. (B 14 v.)

jente, f. gent/gente (en) f.e. En ung gente. (E 60 h.)

gjente (en) v. gente (en) (E 63 v.)

⁸⁰ Dette står truleg for den trønderske forma *Håkkå eller Håkka*, jf. Stemshaug 1992 s. 157.

⁸¹ Dette svarar til definisjonen på **håsete** 3 i NO.

jester, m. gjester (N.O.) v. gjer (E 64 v.)
gjer (*Norvegis* gjester, gjester) paa øl (E 69 v.)

Jomfruland, stn. Jomfrue, Jomfru ... -land (*insula Norvegiæ*, som af de seglende nævnis icke før de er den forbi. f.e. Jomfrulands Makrel holdis for de beste og fedeste, ... (D I 160 v.)

jule-mark, f. Julmarck (en) som bonden sommestæds i Norge maa give, naar han i rette tid har betalt sin Landgjeld.⁸² (E 221 v.)

junge, m. Jung, Junge (en) findis brugt *in ultimo Septentrione* [lengst i nord] i den meening som en Kniv, f.e. Bagtalerens tunge skær verre end en skarp junge. (E 221 v.)

kabbe, m. Kabbe (en) er sommesteds i Norsk maal et stort og tyckt stycke træ. (D II 23 h.)

kagge, m. Kagge (en) er i Norsk maal noget saasom en Otting, eller noget derover. f.e. en Kagge krud. (D II 25 v.)

kakk(e)spjot, m. Kackspjøt (N.O.) *vide* Spect (en) (D II 23 v.)
Spect ... Spet (en) *Norvagis* Spjøt, Kackspjøt er en vild fugl af atskillige Slag ... Kackspiøt (N.O.) *pro* kackspect som tit kjecker. (E 314 v.)⁸³

kall, m. Kald (en) f.e. Kalden som tog sin Kærling i favn & c. En gammel Kald. *vide* Karl (en) (D II 26 h.). [Sjå også **kar-mann**, m.]

Kalvskinnet, stn. Den store Slette vesten for Tronhjems by kaldis Kalvskind, T.N. 92 (D II 27 h.)

kamp, m. Smaa drenge i Norge sigis i sær at spille Kamp (eller at kampe) nu med Kneckert-steene, nu med Nødder paa en Hatpuld. (D II 29 h.)

kampe, v. Sjå **kamp**, m.

kams, m. Kams (en) er i Norsk maal et slags fylding i et fiskehoved. (D II 29 v.)

kangle, v. Kangle/Kangre (at) f.e. den Norske Søefugl, som kaldis Lom, sigis at kangle⁸⁴, clangere [klinge]. En Svan sigis at kangre. (D II 29 v.)

⁸² Tilleggsavgift på 1 mark som måtte betalas dersom landskylda *ikkje* var betalt før julaftan, jf. **Julemark** i NHL.

⁸³ *Kakk-spjøt* er ei trøndersk nemning for 'hakkespett', jf. NO u/**kakkespjøt**.

⁸⁴ Denne tydinga er ikke nemnt i NO.

kar-mann, m. Karl ... *Islandis & Norvegis* Kalmand (...) Karmand *pro* Karlmand. *Item Islandis & Norvegis* Kal (... Kald) i den meening som en gammel Karl eller Mand. f.e. En gammel Kal. Kallen han tog sin Kærling i favn. *Vir senex* [gammel mann]. *Item Norvegis* Huskal, Tuftekal, ... (D II 32 v.)

karve, m. Karve/Karvi (en) er helst i Norsk maal, den samme urt som Dansk eller Norsk Kummen. Bondekarvi (N.O.) *h.e.* Skarntyde, fordi den i skikkelse efterligner Kummen (D II 33 v.)

katte-gaupe, f. Katgoup, Revgoup, Ulvgoup (E 83 v.) Sjå **gaupe**.

Kaupanger, stn. Fast inderst i Sognefjorden laa fordum en Kjøbstad, som heed Kaupanger (B 38 v.) Jf. **-anger**.

keip, m. (en. N.O.) ved sidene af en baad, hvori en Roersmand lægger /binder/ sine aarer. (E 222 v.)

kille, f. kid, *vulgo* ki, *Norv.* kil (et) en geeds affødning ... *Nor.* kidle-buck, killebuck (E 60 v.)

kille-bukk, m. Sjå **kille**, f.

kjerring, f. En gammel Kærling (*vulgo* Kjærling, Kjelling, Kjerring) (D II 32 v.)

kjese, f. Kæs *rectius quasi* [rettare så som] Kjês (en. *ex voce CASEUS* [av ordet CASEUS]) er ost... Vanligens bliver den Løbe (*Coagulum*), som brugis naar ost gjøris, i norsk og Islandsk maal kaldet Kæs. Heraf sigis Kæs-ost. Smaa børn faaer Kæs-mus *h.e.* et aflangt stycke fersk ost, hvorfra valden inden i den knyttede haand er tryckt ud. (D II 24 h.)

kjese-mus, f. En Ostespar [= -sporv] (*Norvagis* kæsmus) af nye ost.⁸⁵ (E 320 v.) Jf. **kjese**, f.

kjese-ost, m. Sjå **kjese**, f.

kjuke, f. Sjå **gran-kjuke**, f.

klegg, m. Kleg ... (en) er i norsk maal en stingende insect (maa skee saa kaldet, fordi den ligesom en kleg ting vil hænge ved ens hud), uden tvil den samme som en brems, gedesvans (E 228 v.)

---

⁸⁵ Dette ordert er vesentleg utbreidd i Trøndelag, jf. NO.

klein adj. klejn/klejnlig adj sc. liden ... I den Tronhjemske egn veed mand af gammel tid at sige af og at regne fra et stort klejnt aar sc. meget ufructbart. (E 228 v.)

klipe, f. glib, gliv (... ikke uligt det Norske ord klip, kliptang ...) som fiskere bruger. (E 76 v.)

klipe-tong, f. Sjå **klipe**, f.

klyse, f. Han spytte en stor (en svar) klase (*Norvegis* en kluse⁸⁶) op. (E 227 v.)

kneggje, v. gnegge (at)... *Norvegis* knegge (E 78 v.)
gnegge som en hest, *hinnire...* [vrinske] /*Norvegis* knegge, alias vrinske/ (E 146 h.)

knekkert-stein, m. Smaa drenge i Norge sigis i sær at spille Kamp (eller at kampe) nu med Kneckert-steene, nu med Nødder paa en Hatpuld. (D II 29 h.)

knivs-bakke, m. Bag ... Knivsbag (*Norvagis* en Knivsbakke) (C 153 h.)

Kongsberg, stn. Kongsberg og Tønsberg (i Norge) (E 29 h.)

krok, m. Sjå **skorp**, subst.

kråke-skjel, f. Sjå **skjel**, f.

ku, f. A Den Norske Dialect (ligesom den Svenske) ender mange ord på a i stæden for e eller en. f.e. æra, dørra, kua, gryta (B 2 v.)

ku-skjel, f. Sjå **skjel**, f.

kv- Q (*litera* [bokstaven]) blir sommestæds i Norsk dialect brugt i stæden for de danskis H. f.e. qvedsteen sc. Hvedsteen. Saa gjør qver og een sc. hver og een. qvid som snee sc. hvid som snee. (E 397 v.)

kvae, f. Sjå **gran-kvae**, f.

kvann, m. angel-urt ... *Norvegis* Qvånd, *Angelica* ... (B 15 v.)

ængel-urt (alias ængelske. Angelik, *Norvagis* Qvand ... (E 9 v.)

Blant urter nævnis ængel-urt (alias ængelske, Angelik... *Norvegis* Qvand, *Angelica*..) (B 15 v.)

---

⁸⁶ Forma *kluse* i tydinga 'klyse' er ikke registrert i NO.

kvar, pron. Saa gjør qver⁸⁷ og een *sc.* hver og een. (E 3967vt..)

kvelds-himmel, m. afftenbacke⁸⁸ (*Norvegis Qveldshimmel*) (B 21 v.)

kvetje-stein m. qvedsteen *sc.* Hvedsteen. (E 397 v.)

kvit, adj. qvid som snee *sc.* hvid som snee. (E 397 v.)

lad-tein, m. Latejn (N.O.) *vide* Laddestock. (E 233 v.)

lake, m. Lage *seu* Lake, et slags norsk fisk i fersk Søe (E 229 v.)
Lake (en) *vide* Lage, et slags Norsk fisk. (E 229 v.)

laks, m. Randers Lax i Danmarck og Mandals Lax i Norriga holdis for de beste. (E 235 v.)

lakse-varp, n. Laxe-varp i Norge (D II 15 h.)

langeleik, m. Langeleeg (en) -spil (et)⁸⁹ (E 232 h.)

Larkollen, stn. Larkullen i Norge. (E 223 h.)

Larvik, stn. Laurvig *seu* Lauvervig i Norge. (E 234 h.)

Leikanger, stn. Leckanger (B 38 v.) Sjå **-anger**.

Leirfossen, stn. Vandfos ... f.e. Lejrfos (nær ved Tronhjem) (D I 163 h.)
...ved Lejrfossen hos Trundhjem gaar en sterck fos. (E 129 v.)

lemen, n. Ved Laaland, kaldis Mosgrise (maa skee det samme Slag, som Leemænd i Norge). (E 90 v.)

De u-dyr, som for mange aar siden kom ned af luften paa Fæ-øe ved Laaland kaldtis Mose-grise (maa skee det samme slag, som Lee-mænd i Norriga). (E 196 v.)

Leemænd, et slags store mus i Norge, som undertiden af-æder jordens grøde, ligesom den med Lee var afhøstet.⁹⁰ (E 237 v.)

---

⁸⁷ *kvær* er bl.a. den trondheimske forma av pron. *kvar*.

⁸⁸ Dansk *aftenbakke* blir eigenleg brukt om 'flaggermus, natteravn og oldenborre el. person som har si verksemid om kvelden og natta'.

⁸⁹ Også brukt i eldre dansk.

⁹⁰ Litt spesiell etymologi. Opphavet til 'lemen' er uklart.

Levanger, stn. Lev-anger. (B 38 v.) Sjå **-anger**.

litevetta, adj., adv. *dicunt Norvagi*: giv mig lite Vette Smør, øl (C 158 h.)

lys-skjer, m/f. Taande i eller af Lys kaldis i Norsk maal Lysskær (*q.d.* som skæris fra lyset) (E 299 h.)

Mari-barn, n. Sjå **barn**, n.

mat-bomme, f. Sjå **bomme**, f.

merra-bjørn, m. Bjørn (en) -inde (en) ... I Norge nævnis Mærbjørn (et større Slag) og Myrbjørn (et mindre Slag)⁹¹ (E 31 v.)

mold-aks, n. Brand-ax (*Norvegis* Muld-ax) (B 53 v.)
Brandax, *Norv.* muldex. (E 19 v.)

molte-bær, n. Multebær (C 153 h.) Sjå **blokke-bær**, n.

myr-bjørn, m. Bjørn (en) -inde (en) ... I Norge nævnis Mærbjørn (et større Slag) og Myrbjørn (et mindre Slag)⁹² (E 31 v.)

myssmør, n. Smør (et) ... Møsesmør i Norge som har navn af Smør. (E 312 v.)

Nordkapp, stn. ...Nordkap, *vide* Kop (en)⁹³ (D II 30 v.)

Odin, mn. Auden, *qvibusdam* Auden, et Mandenavn (...) mueligt det samme som Odin (...). f.e. En af de Norske Biscoper i Stavanger heed Auden (B 51 v.)
Aúden (en Bisp i Stavanger. T.N. 68) *qvibusdam* Aúdan, et Mandnavn (...), maa skee det samme som Odin (E 18 v.)

older, f. Aalder (en, N.O.) et slags træ, *vide* Æl (en) (B 4 v.)
æl, *rectius* *q.d.* El (en ...) *Norvegis* aalder (en) (B 134 v.)
æl (*rectius* *quasi* El) æltræ, alntræ, *Norvagis* aalder (en) (E 9 v.)

Oppland, stn. Oppland eller Oplandene i Norge. (E 230 h.)

⁹¹ Jf. "Merrabjørnen" i O. Rekdal 1933, s 153.

⁹² "Der er two slag: myrbjørn og slagbjørn." Opdal 1932, s. 54. *Myr-* kan vera samanblanding av dansk *myre* "maur" og norsk *myr*. Jf. footnote 37.

⁹³ Det ser ut til at Nysted knyter siste ledet til ordet *kopp*.

Oslo, stn. Stadens navn, Christiania, Norriges hovedstad (saa kaldet af C4 ... thi den heed før Oslo, *rectius quam Opslo*) (E 53 h.)

Per-barn, n. Sjå **barn**, n.

pin-skit, m. Den norsk fugl Tyv-Jon kaldis sommesteds pinskid, fordi hand forfølger og piner Mogen saa længe, indtil hand maa skide⁹⁴ (E 288 h.)

raud, adj. Det Gule (i Norsk maal sigis det røde) i eggset. (E 204 v.)

rav-gryn, n. gryn ... Søbmad, som er kogt af gryn, blør og mangestæds i Norsk maal kaldet gryn ... f.e. Ravgrynn. (E 86 v.)

reve-gaupe, f. Katgoup, Revgoup, Ulvgoup (E 83 v.). Sjå **gaupe**, f.

reve-glefse, f. glefs (N.O. en) som sættis for at fange dyr. f.e. Revglefs (E 76 v.)
Reveglefs, som brugis i Norge at fange Reve udi (E 146 v.)

rim-gjerde, n. el. **rim-gard**, m. I den gamle Norske Lov nævnis i sær 3 slags gærder *scil.* Rømme⁹⁵ Skejder og Hagefjeldsgærder. (E 57 v.)

røst, n. gavel... (en) *Noregis* en Ryst (E 161 v.)

sau-skjel, f. Sjå **skjel**, f.

sei, m. Sej (en) er en fisk af dette navn, i Norge meget fangelig. (E 266 v.)

seks-æring, m. *Norvagis* en tu- tre- femreming & c. *saepius contracte* [oftast forkorta] en Fem- Sex- Otring (E 4 h.)

Et fare-tøj med tu, tre, fire, fem, sex, syv, otte, ti, elleve & c. aareskiffter eller par aarer, kaldis i Norsk maal en tu- tre- fem-reming & c. eller *contracte* en femring, sexring, Ottering. (B 5 v.)

Et lidet fartøj til vands heeder i Norsk maal en Sexring. (E 269 h.)⁹⁶

Selbu, stn. I Norge ligger Sparboe, Selboe & c. (E 35 v.)

selbygg, m. bygger (*quibusdam* f.e. Sælbyg, dalbyg & c. i Norge) (E 46 h.)

⁹⁴ Ikkje registrert i NO.

⁹⁵ Står truleg for uttalen *rømm-* som er notert frå Verdalen, jf. II **rim** i NO.

⁹⁶ Sjå fotnote 53.

seng, f. Bed (et) i en Have (*Norvagi dicunt Seng i Have, conf.* Seng), urtebed (B 74 v.) bed, *vulgo* bjed (et) i Have (*Norvagis* Seng i Have.) (E 25 v.)

seter, f. Sætter (et) eller Sætterboel /< Sommersætter>/ er i Norsk maal tilhold for qvæget noget langt ude fra Bygden. (E 263 h.)

seter-bol, n. Sjå **seter**, f.

setting, m. Sjetting *seu* Setting er, i gammel norsk, et maale kar til Korn og Salt, hvorudi gick en halvskjeppe, naar der regnedis sex skjepper til tønden, saa at 12 Skjepper var en tønde. (E 269 h.)

Sigrid, kvn. Sjå **Siri**, kvn.

Signe, kvn. Signe er et qvindenavn, endnu brugeligt i Norriga. (E 273 v.)

sik, m. Sig en fisk af dette navn i Norge, som fangis i det stor ferske vand Miøs, ej ulig en sild. (E 271 h.)

sil, m. Sil (en ...) en meget smal og trind velsmagende fisk i Norge, omtrent et qvarter lang, som paa visse aarets tider sticker sig ned i Sandet ved Havbredden*, og der, naar mand har Ebbe, gravis op med en liden Spade, eller med en Knivsback. (E 388 v.)
* (hvor den maa skee avlis og ynglis) (E 389 h.)

sild, f. Sild ... De Trunhjemske Sild ere begjerlige. (E 273 v.)

silde-berg, n. Sildbjerg (N.O.) i Havet *sc.* stor mængde paa et stæd ... (E 29 v.)

Sildesund, stn. Silde-sund i Norriga⁹⁷, T.N.33. (E 273 h.)

sin, pron. Syndige ere alle Adam sine børn (N.O.) *sc.* Adams børn. (E 271 h.)

Siri, kvn. Siri (sommesteds Sigrid) er et qvindenavn, endnu brugeligt i Norge. (E 274 v.) Siri (sommestæds Sigrid) er et qvindenavn, endnu brugeligt i Norriga. (E 386 h.)

single, v. de smaa skillinger, messing-penger singler i lummen (*ajunt Norvagi* [seier nordmenn]). (E 274 h.)

sjel, f. Sjæl, *forsan rectius Norvegis* [kanskje rettare: norsk] Sæl (en). (E 269 h.)

---

⁹⁷ Truleg Sildasundet på Bømlo.

Sjurd, mn. Sivard, Sivert (*Norvagis* Sjur) er en mands navn. (E 386 v.)

skalle, m. I norsk maal sigis der /at slaa en/ jeg slog hannem & c. øxen for skallen /seu/ Skalden sc. panden ... (E 279 h.)

skarv, m. Skarv (en) /i Norge/ er en Havfugl af dette navn. (E 282 v.)

skarve, v. Skarve (at) er i gammel og gangbar norsk maal det samme som at qvitte, v.q. de tu har faaet saa meget Humle og Korn af hin anden, at de kand skarve med hin anden, *acceptum expenso solvere* [godtakning av oppgjer for utgifter].⁹⁸ (E 282 v.)

skei, f. Skee (en) *Norvagis* Skeja (E 283 v.)

ski, f./n. Det flade Stycke træ med jern under, hvorpaa løbis paa iis, blir kaldet en Skejt eller Skejte,... og det flade Stycke træ uden jern, hvorpaa i Norge løbis oven paa Sne, blir kaldet en Ski (begge slags kaldis og Skridskoe (...), ligesom og et fraskedet eller fraklyvet fladt Stycke træ kaldis ofte i Norge en Ski, i Danmarck en Ske. (E 401 v.)

Ski (en) er et slags skridskoe eller et langt, fladt og glat støcke træ, hvorpaa Lapper og Finner saavelsom norske Bønder kand i kort tid løbe en lang vej oven paa Sneen. Et hvert stycke fladt og klyvet træ kaldis i norsk maal Ski, v.q. Vedski, træski, Vindski paa husets gavel. (E 284 v.)

Skien, stn. Skeen er en Kiøbstæds navn i Norriga paa Viigen (E 283 v.)

skifte, n. giv ham tu daler, tre tønder Havre til opskifte (sigis om den, der kjøber nogen til, at han vil tage tilbage det som er ham af-kjøbt), ligesom de norske siger, at give noget til Skift, til Skiftis. (E 290 h.)

ski-gard, m. <Skigaard (i norsk maal) er> gærde av klyvet/og skeedet/ træ/ af idel fladt og klyvet trær/ (E 285 h.)

I den gamle Norske Lov nævnis i sær 3 slags gærder *scil.* Rømme- Skejder og Hagefjeldsgærder. Et Mellemgærde ... Skigærde -gaard, N.O. ... hovedgærde i Marck... (E 57 v.)

Skigaard (N.O.) sc. gærde af flade stycker træ, som er skedet eller klyvet fra hin anden. (E 401 h.)

ski-løpar, m. En Skiløber, som løber paa Ski (E 285 h.)

⁹⁸ Jf. **I skarva** 3 i NO.

skingl-øygd, adj. Skeeløjet (adj.) /person, hvis øjne sidder skevt i hovedet, og kaldis ellers/ Vindøjet (*Norvagis Skingel-øjet*), lørdags barn som seer hen i den anden uge.⁹⁹ (E 283 h.)

skip-reide, n. Skibrede (N.O.) et stycke Land, som stod for skibs under-holdning. (E 285 h.)

skit-gut, m. En Skid-gut /-unge/ sc. pur ung. (E 288 tv.)

skjel, f. Musskel -Strand -Skrippenskal *vel* -skæl, hvoriblant i Norsk maal nævnis Ko-Søv- geed- krageskæl & c. ... (E 402 v.)

Strandskaller ved Havbredden saasom Koe- Søuskæl (i norsk maal). (E 279 h.)

skjeltre, f. Skjelt (en) f.e. i Norge er et Slags Huse hvis Vegge bestaaer af Skjelter, *Ligna fissa, discissa* [kløyvd tre], *conf.* Skjaa (en) (E 402 v.)

Skjaa (en) ... (c) et aabet hus, hvis Vegge er af opstaaende og noget fra hin anden adskilte Stænger (hvilke kaldis Skjelter) (E 285 v.)

skjer, n. Hand boer her ned paa Skærrene i Norge (*citima Norvegia* [nær Norge]). (E 278 h.)

At segle til Norge, til Danmarck inden-skærs (...) uden- (E 299 h.)

skjer-gard, Skærgaard (N.O.) i Hav, hvor mange Skær ligger nær hos hin anden. (E 58 v.)

skjerding, f. Skjerring, *vel* Skjelling (en) er i Norsk maal den læncke, det jern, i Skorsteen, hvorudi kjedel eller gryde hænger over ilden. (E 289 h.)

skjor, f. Skade (en) er en fugl af det navn, som i Norge kaldis Skjur, Skjura. (E 277 v.) Skjur (en) Skjura, er i Norsk maal den fugl, som i dansk maal heeder en Skade. (E 292 v.)

skjut, n. Skjud eller Skjut er skydshest eller øg, hvormed gjøres skyds. (E 302 v.)

skjørp, subst. Skjørmelck (*Norv.* Skjørp, skjurp) *oxygala* [skjørmjølk, myse].¹⁰⁰ (E 388 h.)

skjå, m. Skjaa (en) er i Norsk maal (a) et Vindue paa Veggen eller taget, gjort af blærer i steden for glas, en tynd hinde, eller blære. v.q. dette er saa tyndt som en Skjaa ... (b) et

⁹⁹ *skingløygd* har vesentleg nordleg utbreiing, jf. NO.

¹⁰⁰ I denne tydinga er ordet ikke registrert i NO.

Vindue i Veggen eller taget, gjort av blærer i steden for glas, hvoraf sigis Skjaastang *sc.* en lang stang, til hvis ende ligt et Vindue paa taget er festet at det baade kand løftis op av sit sted saaog sættis i sit sted igjen. (c) et aabet hus, hvis Vegge er af opstaaende og noget fra hin anden adskilte Stænger (hvilke kaldis Skjelter) hvorudi enten havis høe, eller hængis fisk som skal tørris. (E 285 v.)

Skjaa (en) er aabet hus av klyvet Stænger (E 285 h.)

skjå-stong, f. Sjå **skjå**, f.

sklette, f. Slud (en) *Norvegis* Sklet er Regn og Sne tilhobe.¹⁰¹ (E 308 v.)

skodde, f. Skattering (en) /(*ex Germ.* Schatte, *umbra* /*Norvegis* Skaadde/) (E 282 h.)

Skodd, ... er i norsk sprog Taage i luften. (E 293 v.)

Skodd,(o *qvasi inclinante in* [som liksom går i retning av] aai¹⁰² *q.d.* Skaaid ...) (en) er i norsk Sprog Taage. (E 293 h.)

skolm, m. Skolme (en), plur. Skolmer, er i norsk maal, Erter i deris Hus og Bælg (E 294 v.)

skolt, m. Skald, Skaldepande, *Norvegis* Skolten (E 280 h.)

...Skaldpande, *Norv.* Skaalt, Skolt. (E 402 v.)

skorp, subst. i norsk maal sigis tu at drage Skorp med de fire fingre, ligesom der dragis Krog med en finger. (E 294 h.)

skorpe, f. *Nidrosiensibus dicit* overskaaren brød, skorpan, Bageren gjør et skaar tvertover,... (E 278 v.)

skott, m. Skot (en) er i norsk Maal, Rummet i en baads Forstavn eller bagstavn.*v.q.* bag i Skotten sidder de fornæmste personer. (E 294 v.)

skott, n. Skyden *Norvagis* en Skot (E 301 v.)

skott-helle (-hyll), f. Skudsteen (*Norvegis* Skothyl¹⁰³) *Discus.* *Norvagis* en Skot. (E 301 h.)

¹⁰¹ Eit nordleg ord for 'sludd', vanleg på Fosen, i Namdalen og Nord-Norge, jf. **sklette**, f i NO.

¹⁰² Forklaring på at den etterfølgjande d-en er palatal.

¹⁰³ Forma *skott-hyll(e)* er særleg avgrensa til Trøndelag, Nordmøre og Østerdalen, jf. NO.

skrap(e)-skjel, f. Af de Trunhjemske i Norge blîr en Hollænder kaldet en Skrabskæl, *eo quod, alvo exonerata, podici púrgando conchas adhibere solet* [etter å ha tømt magen, brukar dei skjel til å reinse baken] (E 402 v.)

I Trundhjem bliver en Hollænder overalt kaldet Skrabskæl (*eo qod, alvo exonerata, podici purgando concham adhibere solet*) (E 279 v.)

skrei, m. Skrej et slags torsk, saa kaldet i Norsk maal. (E 295 h.)

skrøkk- el. **strekk-ballar**, m.pl. Mands nosser kaldis i Norge bolde vel bolder, hvoraf en, som ved et skrev eller spring eller Stød hår skadet sine punge, sigis at have Skreckbolder (*forsan rectius Streckbolder*).¹⁰⁴ (E 36 v.)

skrinn, adj. skrind (adj. *Norvagium*) i ansictet, maver. (E 296 h.)

skryte, v. I norsk maal siges en at skryte af sin styrcke, rigdom/& c. brote, berømme sig selv/. (E 297 v.)

skuld-mann, m. Skyldner (en), *Norvegis* Skyldmand sc. *Debitor*. (E 302 h.)

skur, f. Skur, skure (en) er i Norsk maal en Regn-eel, /Regn-iling/, Snekule & c. (E 301 v.)
Torden- Regnskyll (E 302 v.)*

*Norvegis skur. (E 302 h.)

skura v. Skure med foden *pede terram radere* [stryke jorda med foten]¹⁰⁵ (E 299 h.)

skvetta, v. Sqvætte (at) vand, øl & c. paa en (siger de Norske) (E 320 v.)

skøyte, f. Det flade Stycke træ med jern under, hvorpaas løbis paa iis, blir kaldet en Skejt eller Skejte... (E 401 v.)

skår-bolk, m. Skaarbalck (alias Skaarkam) efter Høeslæt. (E 29 v.)

slarv, n. Slarv (en) *fabula, confabulatio nugæ* [drøs, laust snakk, fjas]. (E 306 v.)

slarva, v. slarve (at) er i norsk maal, at snacke sammen, sladdre. (E 306 h.)

smi, v. At smidde *seu* smie træ med en Kniv (siger de norske) sc. at tælle (E 311 h.)

¹⁰⁴ Dei to formene av ordet er ikkje registrert i NO.

¹⁰⁵ Svarar til *skurka* bremse med foten. *Skura (sku'r)* i den tydinga er i dag kjent frå Frosta.

smitt, m. Smit (en) er i Norsk maal, et skibsreeb af dette Navn, hvorved Sejlet sættis i lave (*Vensoria linea Vensoria* [tverrband]).¹⁰⁶ (E 311 v.)

snelle, f. Snelde (en) (er <i norsk maal> en Teen, Rocketeen, *Fusus*) (E 313 v.)

snork-sova, v. Snaarcke, Snarcke (at) i Søvne, at snaarcksovo¹⁰⁷ /(*Nidrosientibus* [trøndersk] at rytte i Søvne)/ (E 312 h.)

snø-titing, m. Sneefugl (*Norvegientibus* Snee-Titing)¹⁰⁸ (E 313 v.)

snåve, v. Snave, snavre (at) paa en steen & c. er i norsk maal at snuble (E 313 v.)
Snave, snavre (at) snaave, snove refer ad snove (at) paa en steen & c. er i norsk maal at snuble ... (E 313 v.)

sommar-seter, f. Sjå **seter**, f.

spar, m. Spår i Chartspiel. *vide* Spade. (E 314 v.)

Sparbu, stn. I Norge ligger Sparboe, Selboe & c. (E 35 v.)

spik, m. Spick (en) *per i longum* [med lang i] /hører til i norsk maal at bemercke liden og smal pinde og sticker/ er i norsk maal smaa tørre pinde/ og Sticker/ at tænde ild med./ Saa tør som spîck/ v.q. Spickved -ild. fyrspick, som tændis at lyse i huset, ligesom Siver her i Danmarck. (E 315 h.)

spik-eld, m. Sjå **spik**, m.

spik-ved, m. Sjå **spik**, m.

spjot, m. Spect ... Spet (en) *Norvagis* Spjøt, Kackspjøt er en vild fugl af atskillige Slag ... Kackspiot (N.O.) pro kackspect som tit kjecker. (E 314 v.) Jf. **kakk-spjøt**.

spord, m. Spôr (en) er i Norsk maal Hale paa fisk. L. *cauda* (E 318 v.)

spove, m. Spove (en) er i Norsk maal en /temmelig stor fugls navn, med en meget lang og krum Neb. (E 318 v.)

Spov (en) er i Norsk maal en fugl, af dette navn. (E 320 v.)

¹⁰⁶ Svarar til **I smitt** i NO.

¹⁰⁷ Med janningsform –såvvå.

¹⁰⁸ Ei nemning med utbreiing vesentleg i Nordland og Troms, jf. NO.

spæl, m. Spæl (en, i norsk maal) er stacket hale paa bjørn, faar /gris/ & c. (E 313 h.)

stabbe, m. Stabbe (en) er i norsk maal, ambolt-stock. Hun er saa smal i midjen som Stabben staar i Smidjen (...) Hugstab (N.O.) hvorpaas træ huggis. (E 323 v.)

stabbur, n. Stabur (et. N.O.) Madhus, /gemeenlig/ staaende midt i en gaard. (E 323 h.)

Stavanger, stn. Den Stad Stavanger. (B 38 v.) Jf. **-anger**.

stakk, m. Stack(en, i norsk maal) er it kort Skjørt af skind. Skindstack er Rejsekjol af barcket skind. (E 323)

stegg, m. Gas, gasse. Han spruder ild som en Havgasse. *Norv.* en Steg, *anser mas.* (E 57 v.)

stikke, f. Det fryser saa Sponen (*Norv.* saa Sticken) springer. (D I 162 h.).

stry, n. Blaar (et. *Norv.* Stri. Stry) (E 31 v.)

stutt, adj. Stacket (adj. *Norvagis* Støt) tid /alder/(E 323 v.)

sæle-bot, f. Sjæl, *forsan rectius Norvegis* Sæl (en)... *Hinc* Sjælebod (N.O.) *v.q.* du gjør Sælbod at du gîr ham den gamle hat & c. (E 269 h.)

Søndag, mn. Under vor Danske Militie er mig bekandt een, hvis Navn er Fredag (ligesom jeg i Norge har kjent een, som heed Søndag) (D I 160 h.)

tann-gard, m. Tandgærd, *Norvegis* Tandgaard (E 57 v.)

terne, f. Den fugl Blaafugl -tår -ting (*Norvagis* en Tende) (E 31 v.)

titing, m. Sjå **snø-titing**, m.

tjon, adj. ...Han, hun, den Hund & c. bær sig vel, ilde ad, eller (som de Norske siger:) bær sig kjont til, *bene, male perdite, turpiter se gerete* [oppføre seg vel, därleg, uansvarleg, usselt] (B 59 v.)

tjuv-jo, m. Den norske fugl Tyv-Jon kaldis sommesteds pinskid, fordi hand forfølger og piner Mogen saa længe, indtil hand maa skide (E 288 h.)

tordivel, m. Skarnbasse (...., *Norvagis* Tordivel). (B 73 v.)

tore-gubbe, m. Tordgubbe *vide* Torden (E 149 h.)
Tordengubben, *vide* Torden (en). (E 203 v.)

tre-beining, m. Trebēn (*Norv.* Trebening) hvorpaas siddis & c.¹⁰⁹ (E 26 h.)

tre-ski, f./n. Sjå **ski**, f.

trunt-bisp, m. Biskop, Bisp ... Truntbisp¹¹⁰ (N.O.) *sc.* Vandgud, Nøcken (E 31 v.)

tufte-kall, m. *Item Islandis & Norvegis* Kal (... Kald) i den meening som en gammel Karl eller Mand. f.e. En gammel Kal. Kallen han tog sin Kærling i favn. *Vir senex* [gammel mann]. *Item Norvegis* Huskal, Tuftekal, ... (D II 32 v.)

tyte-bær, n. Tytebærr (hvilke vist nok er de selvsamme, som her i Jylland voxer og kalandis Krøssbærr¹¹¹) (C 153 h.) [jf. **bær**, n.]

Tønsberg, stn. Kongsberg og Tønsberg (i Norge) (E 29 h.)

uer, m. Auger, alias Rødfisk, *Norvagis* <*Norvegis*> Uer (en) er en rød og feed Havfisk, fangelig i Norge, f.e. Auger er rød, en fisk fuld sød (p.7. O. 30) (B 51 v.)
Au'ger (*Norv.* Uer) alias Rødfisk. (E 19 v.)

ugras, n. Ugræs (N.O.) *alias* ukrud, skadeligt græs. (E 84 h.)
ugræs (norsk ord) *sc.* skadeligt græs og ukrud i korn. (E 148 v.)
Ugræs (et, N.O.) er skadeligt græs og ukrud i kornet. (E 189 h.)

ugreie, f./n. Det er kommen i ugrej (N.O.) *sc.* i urede (E 88 h.)
Det er kommen i Ugrej *sc.* i urede ..., Ugrej -t (adj.) haar, uld & c. ... (E 193 v.)

ulve-gaupe, f. Katgoup, Revgoup, Ulvgoup (E 83 v.), Sjå **gaupe**, f.

uår, n. U-aar (et) er i Norsk maal, et ufructbart aar. (B 5 v.)

Varanger, stn. Varanger er et sted oppe i Nordlandene i Findmarken, hvor et aarligt marcket bliver holdt, og indføris her ickun for denne sin omstændigheds skyld. (D II 14 h.)

¹⁰⁹ Krakk med tre bein.

¹¹⁰ Ordet er ikkje registrert i NO.

¹¹¹ krøsbær/krusbær Esper i jysk dss tytebær. Feilberg s. 193.

varde, m. Bavn, bauvne... *Conf.* baal (et) Varde *seu* Vare (en) Vette (en) (B 73 v.)
 Varde (fleere siger Var, Vare en) ... I Norge findis endnu baade mangfoldige Steenvarder ved Havnene, saaog saadanne Vedvarder ved Søekantene, hvilcke i fejdetid i en hast kand antendis, naar mand fornemmer fiendens ankomst (D II 14 h.)

Vardøhus, stn. Wardehus eller Vardøehus er det yderste Slot eller Fæstning i Norge, og har sit navn enten af de Varder, hvilcke fordum, ligesom endnu, holdtis der sammesteds, eller af den lille øe Vardøe, som Fæstningen ligger paa(D II 14 h.)

varg, m. Varg (en) er i det Norske tungemaal en ulv (D II 15 v.)

varp, n. Varp (et Subst. uden tvil af det tydske ord Wurf) bemercker et garns, en Vods udkastelse effter Sild, fisk & c. tillige med Drættet og det som derved faais. (D II 15 h.)

ved-skie, f. Ski (en) ... Et hvert stycke fladt og klyvet træ kaldis i norsk maal Ski, *v.q.* Vedski, træski, Vindschi paa husets gavel. (E 285 v.)

vier, m. gyvel, gyel, gyl, *vulgo* gejl, gîl (en) er en riisactig vext (som og kaldis vier) (E 210 v.)

wind-skie, f. Ski (en) ... Et hvert stycke fladt og klyvet træ kaldis i norsk maal Ski, *v.q.* Vedski, træski, Vindschi paa husets gavel. (E 285 v.)
 Træski, Vedski, Vindschi - *vel* -ske paa gavl (E 401 h.)

vøk, f. Vog, Vaag, Ug (*Nomen & verbum*). f.e. hugge en Vog, Vaag (*sc. et hul, apertura [opning]*) paa isen, for at vande qvæg, fange fisk & c. (E 400 v.)

vott, m. Vandt, Vandte (en) *Norvegis* en Vaat, Vot. (D II 14 v.)

våg, m. Ved Vog eller Vaag meenis i Norsk maal en bugt eller vig ind ad Landet fra Havet, saasom naar der sigis Bergen Vog, der er Sild i (*sc. fisker-*) Vogen & c. Heruden findis og nævnis i Norge Elg- Haa- Krag- Syr- Vigins- Ulv-Vaag¹¹² (E 400 v.)

Æmund (?), mn. Amund eller Aamund eller Emund, et mandenavn (*uti* Gudmund, Assmund) brugeligt i Norge. (B 34 v.)

ære, f. Den Norske Dialect (ligesom den Svenske) ender mange ord på a i stæden for e eller en. f.e. æra, dørra, kua, gryta (B 2 t..v.)

¹¹² Blant desse stadnamna er truleg *Krag-vaag* = Kråkvåg på Fosen, *Ulv-Vaag* kan vera Ulvsvåg i Salten, *Haavaag* kan vera Høvåg i Aust-Agder.

ør-liten, adj. *Norvagis* Urliden¹¹³ (D II 8 h.)

åburd, m. Aabor (en) N.O. *q.d.* Steen baaren paa anden. Steenhob ved Søkant, hvorved Skibrum fortovis. (E 3 v.).

åbyrgd, f. Aabyrgd (en G.N.O.) f.e. tage i aabyrgd *sc.* i hævd, forvaring. (E 2 v.) Aabyrgd (*vox Norvagorum*) *v.q.* det er, findis i hans aabyrgd *sc.* forsvar, forvaring; ordet synis at kunde henføris til borg (en). (E 99 h.)

Ågjerd, kvn. Aagjer, et qvindenavn, brugeligt i Norge (B 3 v.).

Aagjerd, et qvindenavn, brugeligt i Norge. (E 3 v.)

åker, m. Ager, *Norvegis* Acker *vel* Aaker (en...). (B 21 v.)

Ager, *Norv.* acker .. (E 11 h.)

Ager, *Norvagis* Aker ... (C 146 v.)

åkerlo, f. Aacker-lo (N.O.) er i Norsk maal den samme fugl, som i Danmarck kaldis Hejle eller Hejlo (...) brockfugl. (B 22 v.).

Den fugl ackerlo (N.O.) *sc.* brockfugl, Hejle. ackermær (N.O.) (E 11 v.)

Brockfugl (en) *alias* Hejle, Hejlo (...), *Norvagis* Ackerlo. (E 40 v.)

Akerloe er en Fugels Navn i Norge uden ald tvil [*sic!*] den selvsamme som her i landet kaldis en Hejle. (C 147 v.)

Ackerloe *seu* agerloe er en fugls navn i Norge, uden tvivl den samme som en Hejle, som ej sætter sig [i] træer eller i vand, men sidder altid ude paa agre og aben marck. (E 100 h.)

Akkerloe [*sic!*] (*nomen avis Norvegicæ* [norske fuglenamn]) *vide sub voce* [sjå under ordet] Ager (E 108 v.) Figur 1¹¹⁴

åker-merr, f. Ved det Norske ord Aacker-mær (en) meenis nu en ringe Mær, som tager sin føde ude paa ageren (fast ligesom de Jydske ord Helle-mis og Skov-øg); nu en foractelig qvindis person, som og paa sine stæder kaldis et doven øg. (B 22 v.)

Den fugl ackerlo (N.O.) *sc.* brockfugl, Hejle. ackermær (N.O.)¹¹⁵ (E 11 h.)

ål, m. Aal (en) er en bekandt fisk, ej ulig en Snog eller Orm, der derfor af den Norske Bonde kaldit mangestæds Ormens broder (B 3 v.).

aal (en) som i Norriga og paa Fær-øerne, hvor den ædis icke, kaldis ormens Broder. (E 3 v.).

¹¹³ Vanleg trøndersk forstaving *ur-*, jf. I ør- pref i NO.

¹¹⁴ åkerlo, f. er notert frå Nordmøre, Trøndelag og Helgeland, jf. NO.

¹¹⁵ Ordet er ikkje registrert i NO.

åle-kråke, f. Han garper som en aalkrage¹¹⁶. (E 59 v.)

Åmund, mn. Amund eller Aamund eller Emund, et mandenavn (*uti* Gudmund, Assmund) brugeligt i Norge. (B 34 v.)

Amund (*seu* Omund, *uti* Gudmund, Assmund) er et mands navn, endnu brugeligt i Norge. (C 149 h.)

ånøytug, adj. Anøtug -mand -kone *sc.* uærlig, som ej mon svare for sig paa tinge. Anøtug Hjon *sc.* Livegen trælle og tjenistefolch (E 111 h.)

åre-skifte, n. Et fare-tøj med tu, tre, fire, fem, sex, syv, otte, ti, elleve & c. aareskiffter eller par aarer, kaldis i Norsk maal en tu- tre- fem-reming & c. eller *contracte* en femring, sexring, Ottering. (B 5 v.)

åre-tolle, f. Aarepind, -told (B 4 v.)
aarpind -told -slag -tag (E 4 v.)

ås, m. I Norrige nævnis Hult-aas¹¹⁷, Frod-aas, Gjeller-aas¹¹⁸ (T.N.38), gjeving-aas¹¹⁹ & c. *h.e.* bjerge og bancker som saa kaldis. (B 6 v.) aas ... I Norge er Bjerge og Bancker, som kaldis Hult- Frod- Gjeller- Gjeving-aas (E 5 v.) Rør-aas i Norge (E 5 v.)

åtring, m. *Norvagis* en tu- tre- femreming¹²⁰ & c. *saepius contracte* en Fem- Sex-Otring (E 4 v.)

Et fare-tøj med tu, tre, fire, fem, sex, syv, otte, ti, elleve & c. aareskifter eller par aarer, kaldis i Norsk maal en tu- tre- fem-reming & c. eller *contracte* en femring, sexring, Ottering. (B 5 v.)

---

¹¹⁶ ålekråke, f. Nemning for storskarv i Oslofjord-området.

¹¹⁷ Holtås i Skogn?

¹¹⁸ Gjelleråsen i Akershus.

¹¹⁹ Gjevingåsen i Länke.

¹²⁰ Sjå fotnote 53.

Materiale som er undersøkt

Gl. kgl. Saml. 784 fol.	Det kongelige Bibliotek.	Forkorting i lista: B
Gl. kgl. Saml. 773 fol. I.	Det kongelige Bibliotek.	Forkorting i lista: C
Ny. kgl. Saml. 483 fol. I.	Det kongelige Bibliotek.	Forkorting i lista: D I
Ny. kgl. Saml. 483 fol. II.	Det kongelige Bibliotek.	Forkorting i lista: D II
Ny. kgl. Saml. 484 fol.	Det kongelige Bibliotek.	Forkorting i lista: E

Litteratur

Berg, Henry 1951: *Trondheim før Cicignon*. Trondheim.

Borch, Jacob Laugesen 1956: Ordsamling frå Bø i Vesterålen. Utg. ved Sigurd Kolsrud i serien *Skrifter fra Norsk Maalførerarkiv*, nr. VIII., Oslo.

Dalen, Arnold 1991: Trondheimsmålet på 1600-talet. *Det Kgl. Norske Videnskabers Forhandlinger* 1990. Trondheim.

- 1993: The Emergence of an Urban Dialect. Viereck, Wolfgang (ed.): *Proceedings of the International Congress of Dialectologists. Vol 2. Historical Dialectology and Linguistic Change*. Stuttgart, pp. 42-49.
- 1997: På ski og andor – om nordisk skiterminologi. *DKNVSs Forhandlinger* 1997, Trondheim, ss. 103–121.
- 1998: Contributing factors in the making of the post-medieval urban dialect of Trondheim. Jahr, Ernst Håkon (ed.): *Language Change. Advances in Historical Sociolinguistics. (Trends in linguistics. Studies and Monographs 114.)*, Berlin – New York, pp. 291-304.
- 2006: Hans Olufsen Nysted som kjelde til kunnskap om bymålet i Trondheim på 1600-talet. *Det Kgl. Norske Videnskabers Selskab. Skrifter* 2006, nr 1. Trondheim, ss. 65-79.
- 2008: Hans Olufsen Nysted og trondheimsmålet på 1600-talet. I: Arnold Dalen; Jan Ragnar Hagland; Stian Hårstad; Håkan Rydving; Ola Stemshaug: *Trøndersk språkhistorie. Språkforhold i ein region*. Trondheim.

Feilberg, Henning Frederik 1886-1914: *Bidrag til en Ordbog over jyske almuesmål I-IV*. Kjøbenhavn.

Rolf Fladby; Steinar Imsen; Harald Winge 1974: *Norsk historisk leksikon*. Oslo. (Forkorta: NHL)

Flateyjarbok. En Samling af Norske Konge-Sagaer. Første Bind 1860. Christiania.

Grüner-Nielsen, Hakon 1939: "Matthias Moths Landsindsamling af danske Ord 1697–1700." *Sprog og Kultur* 7.

Hansen, Aage 1942: Hvordan talte man på Holbergs tid? *Danske Studier* 39. København, ss. 58-69.

Henriksen, Caroline C. 1976: *Dansk rigssprog: en beskrivelse fra 1700-tallet*: Gl. Kgl. Saml. 789 fol. / udgivet med indledning af Caroline C. Henriksen. (=Universitetets-Jubilæets danske Samfunds Skriftserie. Nr. 458). København.

Iversen, Ragnvald 1921: *Bokmål og talemål i Norge 1560–1630*. 1. Utsyn over lydverket. Kristiania.

Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder 1956–78. København, Helsingfors, Reykjavík, Oslo, Malmö. (Forkorta: KLM).

Norsk Ordbok, Band 1-12, 1966-2016. Oslo. (Forkorta: NO).

Opedal, Halldor O. 1932: *Makter og menneske. Folkeminne frå Hardanger II*. (NFL 34). Oslo.

Pontoppidan, Erik Eriksen 1668: *Grammatica Danica*. København.

Ramus, Jonas 1695: *Aandelig Herbarium Eller Sjælens Lyst-Have udi Fire Qvarterer*. Christiania.

– 1735: *Norriges Beskrivelse*. Kjøbenhavn.

Rekdal, Olav 1933: Eventyr og Segner. *Folkeminne frå Romsdal*. (NFL 30). Oslo.

Sandnes, Jørn og Stemshaug, Ola (red.) 1997: *Norsk stadnamnleksikon*, 4. Utgåva. Oslo. (Forkorta: NSL).

Skautrup, Peter 1947: *Det danske sprogs historie*. Andet bind. København.

Stemshaug, Ola (red.) 1982: *Norsk personnamnleksikon*. Oslo.

Supphellen, Steinar 1997: *Trondheims historie 997–1997*. Bind 2, Innvandrernes by. Oslo.

Syv, Peder 1682 og 1688: *Almindelige Danske Ordsproge korte Lærdomme I og II*. Kiøbenhavn.

Torp, Alf 1919: *Nynorsk etymologisk ordbok*. Kristiania.

Wiberg, S.V. 1870: *Bidrag til en almindelig dansk Præstehistorie*. Odense.

Aasen, Ivar 1873: *Norsk Ordbog med dansk Forklaring*. Christiania.

Opplysning som gjeld Oluf Hansen Nysted på <http://siec.winnen/nScheld.htm>.

Litteratur om Moths innsamling har Det Danske Litteratursselskab lagt inn på nettet:
<https://mothsordbog.dk/> og <https://mothsordbog.dk/trykt-mothlitteratur>.

Notes to contributors

Transactions of The Royal Norwegian Society of Sciences and Letters is a multidisciplinary journal, covering subjects from sciences in broad sense. Publication is irregular, and the type of publication varies, from single articles to larger monographies and anthologies. Acceptance of large manuscripts and those containing color prints may be conditional on financial contribution from the author. Transactions is at the scientific Level 1 in the NSD register of authorised publishing channels in Norway, and is indexed in national and international databases for scientific publications.

Peer review and anonymity: All submissions will be subject to peer review. Manuscripts must therefore be anonymized by the author(s), and information about the author(s) must be given on a title page. In the paper, please omit name(s) of author(s), except when citing previous work. Self cites should always be done in the third person and in such a way that reviewers cannot identify author(s).

Title page: The title page must contain the title and the author(s) name, institution, mailing address, phone number, and email address, as well as any acknowledgements. Co-authors must be indicated. This page must also contain a statement that the manuscript has not been published or submitted for publication elsewhere, and co-authors must give their consent to publication.

Manuscript standard: Manuscripts are preferably written in a Scandinavian language or English. All manuscripts are required to have an English summary and title. Submitted manuscripts should contain the following:

- Title
- Abstract, approx. 200 words in the paper's language
- The manuscript
- Notes as footnotes. Notes should be kept to a minimum and used only for comment
- Reference list in alphabetical order
- Numbered figures and table in separate files

Tables, figures and illustrations: All figures and tables in the manuscript must be allowed published. If someone other than the author(s) has made a figure or table, the name of the source should be stated in the text. The author(s) is responsible for obtaining the permission to use earlier published illustrations. Each table/figure should be numbered, and each placing in the text should be marked.

Reference system: Transactions uses APA style for citation and referencing. Within the text, identify sources using the author-date system, e.g. Smith & Jones (2002, pp. 32–45) or (Smith & Jones, 2002, pp. 32–45). If a cited work has more than two authors, use 'et al.' In the reference list, however, the names of all authors should be given. When citing more than one reference at a time, list them in alphabetical order, divided by semicolon. Citations in the text must agree exactly with the list of references. References must include DOI for sources that have one. Place the DOI-URL at the end of the reference. URL is used for electronic sources without DOI. Include the accessed date.

The list of references is written in alphabetical order. Examples:

- *Article in journal:* Frøland, H. O. & Hatlehol, G. (2000). Organisation Todt and Forced Labour in Norway during the Nazi Occupation: Preliminary Remarks from an ongoing Research Project. *Transactions of The Royal Norwegian Society of Sciences and Letters*, 2015(4), pp. 45–61.
- *Chapter in book:* Searchy, W. A. & Nowicki, S. (2000). Male-male competition and female choice in the evolution of vocal signalling. In Y. Espmark, T. Amundsen & G. Rosenqvist (Eds.), *Animal Signals. Signalling and Signal Design in Animal Communication* (pp. 301–315). Trondheim: Tapir Academic Press.
- *Book:* Borgen, P. (1996). *Early Christianity and Hellenistic Judaism*. Edinburgh: T. & T. Clark.
- *Thesis:* Jensen H. (2002). *Causes and consequences of individual variation in fitness-related traits in house sparrows*. Unpublished Ph.D. thesis, Norwegian University of Science and Technology, Trondheim.

Offprints: 5 offprints are supplied free of charge for each author. Additional offprints must be ordered beforehand and paid by authors.

Copyright: Authors retain the copyright of their article, but allow The Royal Norwegian Society of Sciences and Letters to copy and redistribute the material in any medium or format.

Submit your manuscript: Manuscripts are submitted as Word- or TeX-files by email to post@dknvs.no.

The Royal Norwegian Society of Sciences and Letters website: www.dknvs.no

Transactions of The Royal Norwegian Society of Sciences and Letters

The Royal Norwegian Society of Sciences and Letters was founded in 1760, and the Transactions (Skrifter) first appeared in 1761. The Transactions series is among the oldest scientific publications in the world.

Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab ble stiftet i 1760, og Skrifter utkom første gang i 1761. Det er en av verdens eldste vitenskapelige skriftserier som fremdeles utgis.

**Det Kongelige Norske
Videnskabers Selskab**